

ISBN 99918-971-4-3

Kanning av viðurskiftum hjá apopleksiraktum í Føroyum

Dennis Holm

ARBEIÐSRIT NR. 6/2003

Um arbeiðsrit:

Arbeiðsrit eru samfelagsfakliga grundað arbeiði, sum eru minni í vavi og dýpd enn veruligar granskingarverkætlanir. Hesi rit kunnu eitt nú vera umbidnar kanningar, tvs. kanningararbeiði sum Granskingardepilin ger móti gjaldi. Hetta kunnu eisini vera ávegis arbeiði av størri granskingarverkætlanum, undirvisingar- og kunningarartilfar ella líknandi. Arbeiðsrit vera alfið skrivað á føroyskum. Hava fólk handrit, sum tey halda eru egnað til útgávu í Arbeiðsriti, eru tey vælkomn at seta seg í samband við depilin (sí adressu á forsiðuni).

Innihaldsyvirlit

Formæli	4
1. Inngangur.....	6
2. Framferðarháttur	8
2.1. Spurnarblaðskanningin	8
3. Hvat er apopleksi?.....	10
3.1. Hvat hendir við heilanum, tá man verður raktur av apopleksi?.....	11
3.2. Hvørji viðurskifti økja um vandan fyri apopleksi.....	11
3.3. Hvørjar fylgjur hevur apopleksi.....	12
3.4. Apopleksi kann viðgerast	14
4. Apopleksirakt í Føroyum.....	17
4.1. Heilaskaðin	18
Bráðneyðuga viðgerðin	19
Støðan fyrstu tímarnar og innleggingartíð.....	21
Støðan í dag, eftir slagtilburðin.....	23
Kropsliga støðan.....	24
Mobilitetur	25
Neuropsykologiskar fylgjur	26
Tørvur á stuðli og røkt.....	28
4.2. Sosial netverk - sosiala støðan	29
Støðan hjá apopleksiraktum.....	30
Apopleksirakt og almenna netverkið	32
Kunning og almennir stuðulsmøguleikar	33
Sambandið, samstarvið, og samskiftið við almennar stovnar.....	38
Stórir manglar á almenna netverkinum	40
4.3. Eftirviðgerð og uppvenjing.....	42
Hvussu verður viðgerðin í Føroyum skipað	42
Stórir tørvur á serviðgerðarstovni	47
4.4. Tænastur og tilboð.....	48
4.5. Arbeiði og frítíð	49
Fíggarlig ávirkan.....	50
Endurútbúgving, vard størv, frítíðarítriv	50

Fá tilboð um vard störv, endurútbúgving og um hjálp at finna frítíðarítriv	53
5. Samandráttur og niðurstøða.....	54
Keldulisti	60
Fylgiskjal 1.	61

Formæli

Hendan frágreiðingin lýsir úrslitini av umbidnari kanning, sum Heilafelagið við ársbyrjan 2003 bað Granskingardepilin fyri Økismenning standa fyri. Kanningin viðgerð viðurskiftini hjá teimum apopleksiraktu í Føroyum og hevur til endamáls at fáa til vega eina vitan, sum kann stuðla arbeiðinum hjá Heilafelagnum at bøta um viðurskiftini hjá hesum sjúkrabólki.

Heilafelagið, sum varð stovnað í 1997, arbeiðir fyri at (Heilafelagið 2003):

- upplýsa um apopleksi og afasi
- stuðla teimum sjúku og teirra avvarðandi
- ráðgeva um almennan stuðul, skeiðstilboð, frítíðartilboð og annað
- betra um viðgerð, undirvísing og uppvenjning
- knýta bond millum fólk í somu støðu
- vera við í føroyskum, norðurlenskum og altjóða samstarvi.

Fyrstu tíðina arbeiðdi Heilafelagið serliga við at breiða út vitan um apopleksi og afasi, men hevur felagið síðani eisini tikið stig til nágreiniligar kanningar av viðurskiftunum hjá apopleksi- og afasiraktum í Føroyum.

Á sumri í 2001 tók Heilafelagið stig til nágreiniligari kanning av viðurskiftunum hjá apopleksi- og afasiraktum í Føroyum. Heilafelagið setti m.a. fleiri fakbólkar við fólk, ið onkursvegna hava tilknýti til apopleksi og afasi. Við í hesum bólkum hava verið umboð fyri Almennastovuna, Ergoterapeutfelagið, Fysioterapeutfelagið, Heimarøktina, Hjálpartólamiðstøðina, Lærarafelagið, Sjúkrarøktarfrøðingafelagið, Sjúkrahjálpara-felagið, talupedagogar, og Trivnaðarnevnd Føroya Løgtings. Uppgávan hjá hesum bólkum var at meta um, hvørji viðurskifti hjá sjúklingunum átti at kannast betri. Úrslitið av tí arbeiðinum hevur m.a. verið grundarlag undir teimum viðurskiftum, sum lýst verða í hesi kanningini.

Arbeiðið hjá Granskingardeplinum fyri Økismenning er gjørt av Dennis Holm, granskara. Fyri Heilafelagið hevur ein fylgibólkur givið góð ráð og vegleiðing. Í

bólkinum hava verið Tórunn Guttesen, ergoterapeut og nevndarlimur í Heilafelagnum, Helena Fríðheim, pedagogur og nevndarlimur í Heilafelagnum, Marin Vang, leiðari á Landssjúkrahúsinum, og Paula Árnafjall, sjúkrarøktarfrøðingur á Apopleksideildini (E3) á Landssjúkrahúsinum. Eg takki fyri góð ráð og gott samstarv. Somuleiðis ein tøkk til Jón á Steig, leiðandi yvirlækna á Medisinsku deild á Landssjúkrahúsinum, sum hevur gjørt viðmerkingar til nøkur av úrslitunum av kanninginini, umframt partar av sjálvari frágreiðingini. Eisini ein tøkk til Heimarøktina í Føroyum fyri hjálp teirra at finna fram tey apopleksiraktu og at fyristanda útbering og innsavnan av spurnarbløðum. Eisini vil eg takka mínum samstarvsfelagum Gesti Hovgaard og Bjarna Mortensen fyri góð ráð og vegleiðing í hesum arbeiði. Teir feilir og tey lýti, ið kunnu vera í frágreiðingini eru mín ábyrgd.

Vágur, Oktober 2003,

Dennis Holm

1. Inngangur

Hendan kanningin av viðurskiftunum hjá apopleksiraktum í Føroyum er tann fyrsta av sínum slag. Endamálið við kanningini er at lýsa viðurskiftini hjá apopleksiraktum í Føroyum, men harumframt verður eisini í frágreiðingini varpað ljós á ymisk viðurskifti viðvíkjandi sjúkuni apopleksi.

Apopleksirakt hava, orsaka av fylgjunum av sjúkuni, ofta stóran tørv á tænastrá frá heilsu- og almannaverkinum. Hvussu stórir tørvurin á tænastrá er velst um, hvussu væl apopleksirakt koma fyri seg aftur eftir slagtilburðin (apopleksi'ina). Summi hava orsakað av avlamni ella kropsligum brekum tørv á tænastrá frá Almennastovuni, Heimarøktini ella Hjálpartólamiðstöðini, umframt tørv á uppvenjing frá ergo- og fysioterapeuti og talupedagogi. Fyri onnur eru avleiðingarnar minni sjónligar, og kunnu hesi stríðast við trupulleikum við at samskifta, við at hugsavna seg ella við minninum, og kann í slíkum førum verða tørvur á hjálp og stuðli frá m.ø. talupedagogi, neuropsykologi, sálarfrøðingi og ergoterapeuti. Í øðrum førum kann talan vera um bæði sjónligar- og ósjónligar avleiðingar av sjúkuni, og er tørvurin á tænastrá frá heilsu- og almannaverkinum tá stórir. Í summum førum kunnu apopleksirakt eisini venda aftur til vanligu gerandisdagin uttan stórvegis tørv á stuðli og hjálp frá heilsu- og almannaverkinum.

Ongin kanning er gjørd í Føroyum av omanfyri nevndu viðurskiftum, sum gerandisdagurin hjá apopleksiraktum í størri ella minni mun er merktur av. Av somu orsök er ógreitt, hvussu viðurskiftini hjá apopleksiraktum í Føroyum eru, hvussu m.a. heilsustøðan er eftir slagtilburðin, hvønn tørv apopleksirakt hava á eftirviðgerð, hjálp og stuðli, og hvussu sosiala netverkið hjá apopleksiraktum er.

Endamálið við hesi frágreiðingini er at lýsa nøkur av hesum viðurskiftunum. Hetta við útgangsstøði í eini spurnarblaðskanning millum apopleksirakt, sum var gjørd í apríl og mai mánaða í 2003 (sí eisini Fylgiskjal 1.). Í 2. parti av frágreiðingini verður framferðarhátturin, ið nýttur er í sambandi við spurnarblaðskanningina, lýstur.

Frágreiðingin er annars bygt soleiðis upp, at 3. partur er ein frágreiðing av ymiskum viðurskiftum viðvíkjandi sjúkuni apopleksi. Millum annað er greitt frá, hvat hendir tá ein verður raktur av apopleksi, umframt at víst verður á, hvørji viðurskifti kunnu vera við til at økja um vandan fyri apopleksi. Í hesum partinum er eisini greitt frá, hvørjar fylgjur apopleksi kann hava, umframt at lýst er, hvussu apopleksi verður viðgjørt í grannalondum okkara. Hesin parturin av frágreiðingini er grundaður á danskar kanningar og frágreiðingar og á upplýsandi tilfar frá Heilafelagnum.

Í 4. parti verða úrslitini frá spurnarblaðskanningini lýst og viðgjørd. Í hesum partinum verður m.a. varpað ljós á ymisk viðurskifti viðvíkjandi sjálvum slagtilburðinum og støðuna fyrstu tíðina eftir slagtilburðin. Harumframt er eisini gjørd ein lýsing av støðuni hjá apopleksiraktum í dag, eftir slagtilburðin. Hesin parturin fevnir eisini um eina lýsing av sosialu støðuni hjá apopleksiraktum, umframt at viðurskifti viðvíkjandi innlegging á sjúkrahúsi, eftirviðgerð og uppvenjing, almennum tænastránum og tilboðum, og arbeiði og frítíð verða viðgjørd.

Í 5. parti verður tikið saman um, og ein niðurstøða verður gjørd. Serliga verður dentur lagdur á at vísa á, hvørji viðurskifti kunnu bøta um støðuna hjá apopleksiraktum.

2. Framferðarhátur

Frágreiðingin er grundað á eina spurnarblaðskanning, sum varð gjørd í apríl og mai mánaða 2003. Harumframt eru samrøður gjørdar við apopleksirakt og avvarðandi teirra, umframt at samskifti og samrøður hava verið við Almannastovuna, Hjálpartólamiðstöðina og Sernámsdepilin. Eisini hevur Jón á Steig, leiðandi yvirlækni á Medisinsku deild á Landsjúkrahúsinum, í ávísum førum virkað sum ráðgevi. Harumframt eru eisini nýttar bókmentir, blaðgreinar og útvarps- og sjónvarpsendingar um apopleksi.

2.1. Spurnarblaðskanningin

Nøkur serlig viðurskifti gera seg galdandi, tá viðurskiftini hjá apopleksiraktum í Føroyum skulu kannast. Vanligt er í eini spurnarblaðskanning, at ein veit rættiliga nágreiniliga, hvussu stórir bólkurin er, sum kanningin umfatar. Til dømis veit man nágreiniliga, hvussu nógv hava valrætt í landinum, tá ein veljarakanning verður gjørd, tí allir veljarir eru skrásettir í eini almennari skipan. Hetta er ikki galdandi fyri hesa kanningina, tí ongi almenn hagtøl eru yvir, hvussu nógv apopleksirakt eru í Føroyum, og av somu orsök ber ikki til at siga nakað um, hvussu stórir partur av teimum apopleksiraktu í Føroyum hava svarað spurnarblaðnum.

Við tað, at onki alment yvirlit finst, so hava tað m.a. verið trupulleikar við at finna fram til, hvørji tey apopleksiraktu eru, og sostatt fáa teimum eitt spurnarblað. Ymiskir móguleikar vórðu umrøddir, men at enda varð gjørt av, at frægast var at fara ígjøgnum Heimarøktarskipanina. Hetta varð hildið vera frægasta loysnin, tí ein heilt stórir partur av teimum apopleksiraktu hava onkursvegna verið í heimarøktarskipanini, tvs. at tey onkursvegna hava fingið heimarøkt ella vitjan av heimasjúkrasystir og eru tí skrásett í Heimarøktarskipanini¹.

Valda loysnin at finna fram tey apopleksiraktu er, eins og valdar loysnir í sambandi við aðrar spurnarkanningar, ikki uttan trupulleikar. Til dømis er hugsandi, at ein partur av

---

¹ Spurnarblaðskanningin er fráboðað Dátueftirlitinum, sum hevur givið loyvi til at gera kanningina.

teimum apopleksiraktu eru komin so væl fyri seg, at teimum ikki tørvar tænastr frá Heimarøktini, og at tey tí heldur ikki hava fingið móguleikan at svara spurnarblaðnum.

Fyri at minka um talið á teimum, ið ikki finga spurnarblað, varð gjørd ein leiðbeining til Heimarøktina, har víst varð á, hvørji vit royndu at røkka við spurnarblaðskanningini. Hesin málbólkur er nevndur í kassanum niðanfyri.

Apopleksirakt, ið eru heimabúgvandi ella búgva inni hjá avvarðandi.

Apopleksirakt, ið búgva í vardum íbúðum, sambýlum, á røktarheimum ella øðrum stovnum.

Apopleksirakt, ið eru komin fyri seg aftur og ikki fáa heimarøkt (tvs. ikki eru inni í Heimarøktarskipanini longur).

Heimarøktin gjørdi eftir hesi leiðbeining eina uppteljing og eitt yvirlit yvir, hvussu nógv apopleksirakt eru í tí einstaka Heimarøktarøkinum. Eftir hetta vórðu spurnarbløðini send til tey seks Heimarøktarøkini, og vóru tað tey einstøku økini, sum í apríl og mai mánaða 2003 skipaðu fyri útbering og innsavnan av spurnarbløðunum.

Tilsamans vórðu 120 spurnarbløð svaraði, og hóast ivan um samlaðu støddina á málbólkinum má staðfestast, at 120 spurnarbløð væl umboða eitt grundarlag til at greina viðurskiftini hjá apopleksiraktum í Føroyum.

3. Hvat er apopleksi?

Apopleksi er ein heilasjúka, ið stendst av einum blóðtøppi í heilanum ella av einum heilabløðingi – vanligi nevnt ein slagtilburður. Sum áður sagt eru eingi almenn hagtøl yvir, hvussu nógv verða rakt av apopleksi í Føroyum. Men tøl frá Landssjúkrahúsinum vísa, at í árunum 1997-2002 vórðu umleið 70 fólk á hvørjum ári innløgð á Landssjúkrahúsið við apopleksi. Av tí at øll ikki verða innløgð á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum, sum hendan kanningin eisini staðfestir, so er talið helst nakað hægri. Heilafelagið metir, at okkurt um 100 fólk árliga verða rakt av apopleksi. Í Danmark verða umleið 10.000 danir árliga raktir av apopleksi, og svarar hetta til 2 av hvørjum 1.000 dønum (Ingerslev, 2002a). Um hesi tøl verða sammett við føroysk viðurskifti, svarar hetta til umleið 100 føroyingar².

Kanningar í grannalondum okkara vísa, at fólk í øllum aldursbólum kunnu verða rakt av apopleksi, men oftast rakar sjúkan eldri fólk, og eru 70 % av teimum apopleksiraktu í Danmark yvir 70 ár (Skyhøj Olsen, 1998). Aldursbýtið í hesari kanningini vísir at kalla sama mynstur, og eru umleið 65 % av teimum apopleksiraktu, sum taka lut í kanningini, 70 ár og eldri - sí eisini 4. part.

Apopleksi er tann triðstørsta deyðsorsøkin í Danmark og tann fremsta orsøkin til avlamni. Í Føroyum eru ongar kanningar gjørdar hesum viðvíkjandi. Av teimum, ið verða rakt av apopleksi í Danmark, verða 85 % rakt orsakað av einum blóðtøppi í heilanum, meðan 15 % verða rakt orsakað av heilabløðing (Skyhøj Olsen, 1999a). Um hendan kanningin verður brúkt sum grundarlag, ber til at siga, at umleið 70 % av tilburðunum í Føroyum eru blóðtøppar í heilanum, meðan umleið 25 % eru heilabløðing. 5 % av tilburðunum standast av aðrari orsøk, eitt nú orsakað av vanluksum.

---

² Greitt er, at um viðurskiftini hjá apopleksiraktum skulu bótast, so er tað neyðugt at fáa eina greiðari mynd av, hvussu nógv apopleksi rakt eru í Føroyum.

3.1. Hvat hendir við heilanum, tá man verður raktur av apopleksi?

Heilin - ella rættari sagt heilakyknurnar - stýra øllum, sum vit menniskju gera. Heilakyknurnar senda út nervaimpulsir, sum fáa armar og bein at flyta seg, sum gera at vit eru før fyri at tosa, sum fáa hjarta og lungur til at virka os.fr. Heilakyknurnar taka eisini ímóti nervaimpulsum, sum gera at vit føla, síggja og hoyra. (Skyhøj Olsen, 1999a). Hóast heilin einans vigar umleið 1,3 kg., so brúkar hann umleið 20 % av súrevninum³ í kroppinum. Men hóast stóra nýtslu av súrevni, so hevur heilin onga goymslu og má tí fáa tilgongd av súrevni alla tíðina (HjerneSagen: Noget om hjernen og apopleksi). Blóðið førir við sær lívsneyðuga súrevni til heilan (Skyhøj Olsen, 1999b).

Apopleksi stendst sum sagt antin av einum blóðtøppi í heilanum ella ein heilabløðing. Ein *blóðtøppur* í heilanum steðgar tilgongdini av blóði til ein minni ella størri part av heilanum. Tá tilgongdin av lívsneyðuga súrevninum til heilan verður steðgað, doyggja heilakyknurnar í tí partinum, ið er tiptur ella avbyrgdur. Við eini *heilabløðing* fer hol á eina av blóðæðrunum í heilanum og blóðið streymar út í heilan og savnast í einum blóðkýla. Har sum blóðkýlin er doyggja heilakyknurnar (Skyhøj Olsen, 1999a). Tá heilakyknurnar doyggja kann hetta føra við sær, at vit missa ávísar førleikar, sum vórðu stýrdir av teimum deyðu heilakyknunum, og er hetta tað, ið vanligar hendir, tá ein verður raktur av apopleksi.

3.2. Hværji viðurskifti økja um vandan fyri apopleksi

Nógvar kanningar hava víst, at ymiskir lívsvanar økja ella minka um vandan fyri apopleksi (Ingerslev, 2002a), og í so máta kann apopleksi í mongum førum samanberast við aðrar vælferðarsjúkur. Kanningar í Danmark vísa eisini, at tað er greitt samband millum apopleksi og ymisk vandaviðurskifti, eitt nú (Ingerslev, 2002b):

- ov høgt blóðtrýst
- fiti/yvirvekt
- sukursjúka
- royking

---

³ Súrevni er hævudsevni í luft, upptikið í blóðið gjøgnum andadráttin.

- misnýtsla av rúsdrekka, medisini ella narkotika

Donsku kanningarnar vísa eisini, at ov høgt blóðtrýst er orsøkin til helvtina av øllum tilburðum av apopleksi í Danmark. Av somu orsøk er tað lívshættisligt ikki at fáa viðgerð ímóti ov høgum blóðtrýsti. Harumframt kann ov nógv fiti í matinum og ov høgt fiti-innihald í blóðinum oftani knýttast saman við apopleksi. Fleiri kanningar vísa, at um minkað verður um fitin í matinum, umframt at meiri verður gjørt við at røra seg, so minkar hetta samsvarandi um vandan fyri at fáa sukusjúku og harvið eisini vandan fyri at verða raktur av apopleksi. Ein minking av fiti-innihaldinum í blóðinum minkar eisini um stóðdina á teimum kálkaðu økjum í blóðæðrunum í hálsinum, og minkar hetta samstundis um vandan fyri blóðtøppum.

Royking økir munandi um vandan fyri at verða raktur av apopleksi. Um talan eisini er um ov høgt blóðtrýst og/ella fita/yvirvekt, samstundis sum ein er roykjari, so økir hetta uppafur meiri um vandan fyri at verða raktur av apopleksi. Umframt roykjarar eru rúsdrekka-, medisín- og narkotika-misnýttarar eisini í størri vanda enn vanligt fyri at verða raktir av apopleksi.

Tó at ymisk vandaviðurskifti kunnu setast í samband við apopleksi, so er tað eisini galdandi fyri ein part av teimum, ið verða rakt av apopleksi, at tey onki samband hava við nevndu vandaviðurskifti. Í ávísnum førum kann talan verða um viðfóddan veikleika í heilaeðrum, orsøkin kann so vera ættarbregði. Greitt er tó, at vandin fyri apopleksi minkar, um ein fær viðgerð ímóti ov høgum blóðtrýsti, ella um lagt verður av at roykja (Øhlenschläger, 1998).

3.3. Hværjar fylgjur hevur apopleksi

Hagtøl úr Danmark vísa, at ein fjórðingur av teimum, ið verða rakt av apopleksi, gerast frísk og kunnu venda aftur til gerandisdagin. Umleið ein fjórðingur doyir orsakað av sjálvum tilburðinum. Restin av teimum, ið koma frá tilburðinum við lívinum gerast meiri ella minni avlamin, og í summum førum er stóðan so ring, at ikki ber til at fáa røkt

heima við hús, og mugu hesi tí fara á røktarheim ella á annan stovn (Ingerslev, 2002a). Í Føroyum eru ongar kanningar gjørdar av hesum viðurskiftum.

Fylgjurnar av apopleksi kunnu verða rættiliga víttfevandi, og tað er ikki óvanligt, at apopleksirakt verða lamin í aðrari síðuni av kroppinum og í aðrari síðuni av andlitinum. Um skaðin er í høgra parti av heilanum, so verða tey lamin í vinstru síðu (og umvent), hetta orsakað av, at nervaleiðirnar krossa frá heilanum til kroppin, tvs. heilin sendir og móttækur impulsir frá mótsattu síðu av kroppinum.

Umframt lamni, so kunnu fylgjurnar eisini fevna um niðursetta megi í ørmum ella beinum. Eisini kann apopleksi hava ávirkan á følisansin. Sostatt kunnu apopleksirakt hava ilt við at merkja pínu, hita, kulda ella merkja, um nakar nertir við húðina í tí lamna partinum av kroppinum (HjerneSagen: Orientering om apopleksi).

Hartil kann apopleksi eisini ávirka talu, sjón og hoyrn (serliga hvat viðvíkur kenslusemi (viðkvæmi) yvirfyri larmi) við tí úrsliti, at apopleksirakt hava trupulleikar við at samskifta við onnur, bæði hvat viðvíkur at tosa og at skilja, hvat verður sagt⁴, og kann hetta sostatt eisini ávirka í hvønn mun apopleksirakt eru før fyri at gera nýtslu av talugávuunum – tvs. tungu, vøddum í andlitinum os.fr. – og av somu orsök hava trupulleikar at gera seg skilligan yvirfyri øðrum, hetta hóast sjálvst málið ikki er ávirkað⁵.

Harumframt er ikki óvanligt, at apopleksirakt hava trupulleikar við minninum og við at hugsavna seg (konsentrera seg) um ávís ting. Kensluliga ávirkanin kann eisini vera stór og sæst hetta millum annað aftur í, at apopleksirakt hava lætt við at gráta ella eru ótolin. Vanligt er eisini, at apopleksirakt kenna seg troyttan og eru minni virkishugað.

Kropsligu brekini og tey ”ósjónligu” brekini føra ofta við sær, at apopleksirakt hava trupulleikar við at gera ávís ting, sum vanliga eru ein náttúrligur partur av gerandisdegnum, ting sum t.d. at busta tenn, lata seg í, fáa sær at eta, fara til handils

---

⁴ Hesir trupulleikar fevna um tað, ið vanliga verður nevnt *afasi* (Fríðheim, 2001).

⁵ Hesir trupulleikar verða vanliga nevndir *dysarti*.

os.fr. Broyttu liviumstøðurnar hava ofta við sær ávirkan á sálarligu støðuna, hetta ikki minst í teimum førum, har slagtilburðurin førir við sær, at apopleksirakt missa førleikan til at taka lut í gerandisdegnum, missa arbeiðsførleikan og førleikan til at taka lut í frítíðarítrivum. Av somu orsök verða apopleksirakt ofta rakt av hugtyngd (depresssjón). Apopleksirakt verða hugtung um, at teirra "gamla" lív við arbeiði og frítíðarítrivum er grundleggjandi broytt – og í slíkum førum svinnur sjálvsvirðingin skjótt burt í onki (HjernSagen: Noget om hjernen og apopleksi).

Tá ein verður raktur av apopleksi, so rakar hetta eisini næstu familjuna⁶. Ofta verður familjumynstrið broytt, kynsrollurnar verða ávirkaðar, umframt at húsarhaldið og framtíðarvánirnar kunnu broytast munandi. Hvussu víttfevnandi vanføri (handikappið) gerst, er sostatt ikki bert ávirkað av, í hvønn mun tann rakti er vorðin lamin, men eisini ávirkað av, hvussu familja og avvarðandi taka við nýggju støðuni. Góð hjálpartól og tøknilig framstig kunnu í stóran mun vera við til at bøta um lívsdygdina hjá apopleksiraktum (Ingerslev, 2002a).

3.4. Apopleksi kann viðgerast

Fyrr var tað ein vanlig fatan, at onki kundi gerast við apopleksisjúkuna, men hendan fatan er broytt og vita vit nú, at apopleksi kann bæði fyrirbyggjast og viðgerast (Skyhøj Olsen, 1999a). Bráðneyðug viðgerð, viðgerð, eftirviðgerð og uppvenjing er tí av alstórum týdning fyri, hvussu apopleksirakt koma fyri seg aftur.

Bráðneyðuga viðgerðin fevnir um viðgerðina ta fyrstu tíðina eftir innlegging. Tað er av stórum týdningi, at viðgerðin av sjúkuni / apopleksi'ini byrjar beinanvegin. Tí er tað eisini av stórum týdningi fyri apopleksirakt, at tey skjótast tilber verða innløgð á apopleksideildir, sum eru serkønar í at veita apopleksiraktum viðgerð.

Á apopleksideildum byrjar uppvenjingin skjótast tilber. Endamálið við uppvenjingini er, at hon skal fáa tann apopleksirakta til at virka aftur í gerandisdegnum, og tað er av

---

⁶ Hendan kanningin er ikki málrættað at kanna í hvønn mun og hvussu avvarðandi verða rakt. Hesir spurningar hoyra eini aðrari kanning til.

týdningi, at uppvenjing fer fram alt samdøgrið. Í grannalondum okkara er vanligt, at uppvenjingin (og kanningin av skaðunum) er skipað av ergo- og fysioterapeutum, av neuropsykologum, røktarstarvsfólkum, sálarfrøðingum, talupedagogum, os.fr.

Ergoterapeutar stimbra og venja tað avlamnu síðuna av kroppinum og royna á hendan hátt at endurskapa førleikarnir, ið tann rakti hevði undan skaðanum – ella at venja tann apopleksirakta til at finna eina nýggja javnvág millum tað lamnu og ikki-lamnu síðuna av kroppinum. Harumframt stimbra ergoterapeutar minnið, evnini at hugsavna seg (koncentrationsevni) og talu.

Fysioterapeutar hjálpa m.a. við at venja vøddar við trupulleikum viðvíkjandi mobiliteti, við at ganga, við javnvág-trupulleikum os.fr. Harumframt verða apopleksirakt vand í at brúka sansirnar aftur og at fata teir, soleiðis at kroppurin og kropsrørslan kunnu endurvinna størst møguligan førleika.

Neuropsykologar gera nágreiniligar kanningar av, hvørjar tær ”ósjónligu” fylgjurnar av slagtilburðurinum eru – kannað verður, hvussu slagtilburðurin hevur ávirkað virkisfæri (t.d. tað at gera ávís ting). Út frá hesum kanningum hjálpa neuropsykologar tí apopleksirakta m.a. við at læra viðkomandi at finna og nýta nýggjar arbeidshættir .

Røktarstarvsfólk á einari serdeild fyri apopleksirakt eru um tann rakta alt døgnið. Umframt at røkta og eygleiða, so venja røktarstarvsfólk tær dagligu funktiónirnar, so sum at vaska sær, úr og ílating, fara á wc, klára máltíðirnar. Harumframt verður eisini í vant í samstarvi við ergo og fysioterapeutar. Røktarstarvsfólk samskipa eisini familjusamrøður og samskiptið við heimarøktina undan og tá viðkomandi verður útskrivaður.

Sálarfrøðingar hjálpa m.a. apopleksiraktum til at skilja nýggju kropsligu og sálarligu støðuna, sum er íkomin orsakað av skaðunum, ið tann apopleksirakti hevur fingið. Eisini veita sálarfrøðingar kreppuhjálp til tann rakta og familjuna, sum í nógvum førum verður hart rakt sálarliga í samband við, at ein av teirra kærur verður rakt av apopleksi.

Talupedagogar veita viðgerð ella viðtalu, sum skal stimbra taluna og minnið, ið ofta verður rakt í smb. við apopleksi (Ingerslev, 2002a). Hendan viðgerð kann fevna um venjing í at brúka talu, minni, umframt at viðgerðin kann snúgva seg um læra nýggjar hættir at samskifta, um tørvur er á tí (t.d. ígjøgnum teldu).

Tað sosiala netverkið – tvs. fólkið rundan um tann apopleksirakta – hevur stóran týdning í uppvenjingartíðarskeiðnum (sí eisini part 4.2.). Tí er tað týdningarmikið, at apopleksirakt (og familjan) fáa sálarligan stuðul frá familju og næstringum í hesum tíðarskeiðnum.

Kanningar í Danmark vísa, at viðgerð á apopleksideildum og serviðgerðarstovnum geva stórar menniskjaligar og samfelagsbúskaparligar fyrimunir. Í Danmark er bæði deyðstíttleikin, tørvurin á røktarheimsplássum og innleggingartíðin orsakað av viðgerðini á apopleksideildum minkað við 25 %, umframt at viðgerðin á serdeildunum eisini bætir um førleikan hjá apopleksiraktum. Høvuðsorsøkin til hesa gongd er, at apopleksirakt á apopleksideildum verða sett í gongd nógv fyrr og eru sostatt nógv meiri virkin, enn vanligt var fyrr, tá apopleksirakt vórðu innløgð á vanligar medisinskari deild. Harumframt heldur intensiva uppvenjingin og eftirviðgerðin fram á serviðgerðarstovnum eftir, at tey eru útskrivaði av sjúkrahúsi. Kanningar í Danmark hava harumframt víst, at aldurin hevur ikki beinleiðis týdning fyri deyðstíttleikan, neurologiska endastatus, innleggingartíð og tørv á røktarheimsplássum. Løgið nokk tykjast tey eldru ættarliðini hava lutfalsligu størstu framgongdina (Øhlenschläger, 1998).

Í næsta parti verður støðan hjá apopleksiraktum í Føroyum viðgjørd, herundir eisini spurningar viðvíkjandi hvørjar fylgjur apopleksi hevur havt fyri apopleksirakt í Føroyum, og hvussu viðgerðin í Føroyum verður skipað.

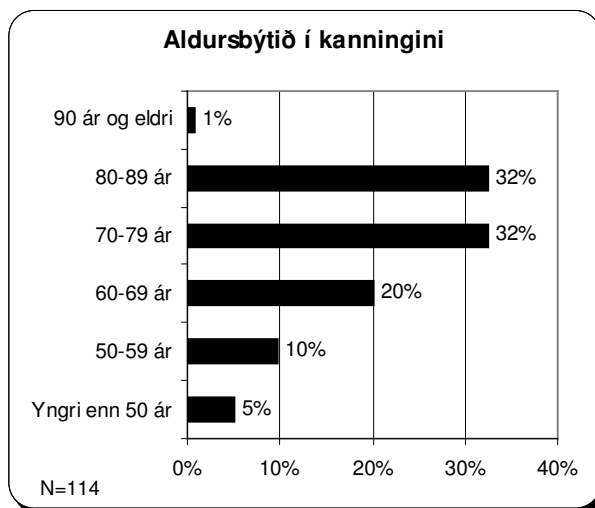

4. Apopleksirakt í Føroyum

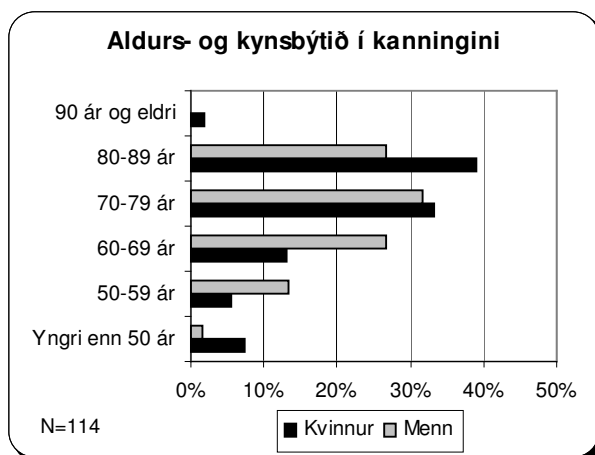
Í hesum partinum verða úrslitini frá spurnarblaðskanningini lýst og viðgjörd. Spurnarblaðskanningin av viðurskiftunum hjá apopleksiraktum í Føroyum varð sum áður greitt frá gjörd í apríl og mai mánaða í 2003 og vórðu tilsamans 120 spurnarbløð svaraði. Av teimum 120 svaraðu spurnarbløðunum hava 114 svarað spurninginum viðvíkjandi aldur og kyni.

Sum nevnt vísa kanningar, at 70 % av teimum apopleksiraktu í Danmark eru eldri enn 70 ár. Tær vísa eisini, at 20 % eru millum 60 og 69 ár, meðan 10 % eru yngri enn 60 ár. Sambært hesari kanningini, so eru umleið 65 % av teimum apopleksiraktu í Føroyum 70 ár og eldri. Smá 20 % millum 60 og 69 ár, umleið 10 % millum 50 og 59 ár og 5 % eru yngri enn 50 ár. Samanbera vit við dansku tøluni, so vísir hendan kanningin, at tað í Føroyum eru færri apopleksirakt í aldrinum 70 ár og eldri, og fleiri í aldursbólkunum yngri enn 60 ár⁷.

Um hugt verður at aldurs- og kynsbýtinum í kanningini, so vísir henda, at í aldursbólkunum 50-59 ár og 60-69 ár eru tað fleiri menn enn kvinnur, sum eru rakt av apopleksi. At

Mynd 1. Aldursbýtið í kanningini

Mynd 2. Aldurs- og kynsbýtið í kanningini

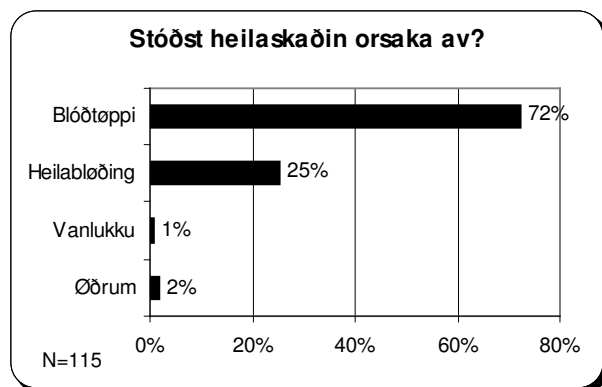
⁷ Ein orsök til, at munur er á føroysku og dansku hagtølunum, kann eisini verða, at tað er munur á sjálvum framferðarháttunum í kanningunum. Hendan kanningini er gjörd millum tey, sum Heimarøktin hevur veitt tænastur til. Ógreitt er hvat grundarlagið undir dansku kanningunum er, tí er tað eisini ivasamt, hvussu rætt tað er at gera nágreiniligar samanberingar við dansku hagtøluni.

lutfalsliga fleiri kvinnur eru í teimum elstu aldursbólkunum, 80-89 ár, kemst helst av, at tað í Føroyum eru fleiri kvinnur enn menn í aldursbólkunum 80-89 ár og 90 ár og eldri.

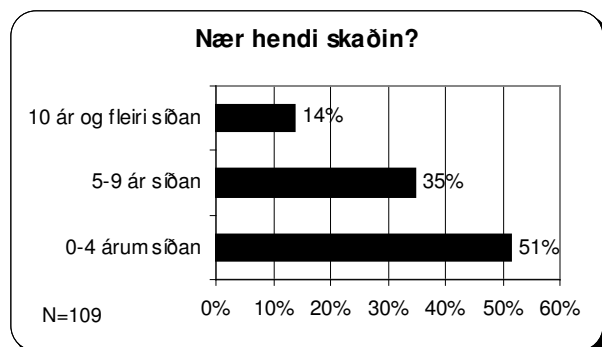
4.1. Heilaskaðin

Kanningin vísir, at 72 % av teimum, ið verða rakt av apopleksi, verða rakt orsaka av blóðtøppi í heilanum. 25 % verða rakt orsaka av heilabløðing, meðan nøkur fá prosent verða rakt orsaka av vanlukku ella øðrum. Samanborið við donsku hagtølini, so eru tað í Føroyum færri, ið verða rakt av blóðtøppi í heilanum, 72 % í Føroyum, mótvegis 85 % í Danmark. Hinvegin so eru tað í Føroyum fleiri, ið verða rakt av heilabløðing – 25 % mótvegis 15 % í Danmark. Sambært Jón á Steig, leiðandi yvirlækna á Medisinsku deild á Landsjúkrahúsinum, so kann ein av orsökunum til, at tað eru lutfalsliga færri blóðtøppar í Føroyum, vera, at føroyingar eta meira av sjófitu enn í øðrum londum og tað verjir ímóti blóðtøppi. Hvat viðvíkur heilabløðing, so kann høgt blóðtrýst sum sagt elva til heilabløðing, men spurningurin er so, um føroyingar hava verri regulering ímóti ov høgum blóðtrýsti enn í øðrum londum, sigur Jón á Steig.

Umleið helvtin av teimum, sum hava svarað spurnarblaðnum, eru rakt av apopleksi innanfyri seinastu 5 árinum (0-4 ár). Ein stórus triðingur hava verið rakt av apopleksi í 5-9 ár, meðan smá 15 % hava havt apopleksi í 10 ár og fleiri.

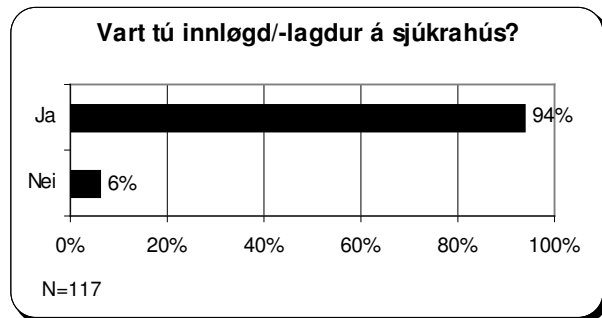
Mynd 3. Stóðst heilaskaðin orsaka av?

Mynd 4. Nær hendi skaðin?

Bráðneyðuga viðgerðin

Um ein verður raktur av apopleksi, so er bráðneyðuga viðgerðin av stórum týðningi, tí jú fyrr viðgerðin byrjar, jú frægari kann tann rakti koma fyri seg aftur. Í Føroyum verður bráðneyðuga viðgerðin skipað á teimum trimum sjúkrahúsunum, Landssjúkrahúsið, Klaksvíkar Sjúkrahús og Suðuroyar Sjúkrahús. Men tað er ikki í øllum førum, at apopleksirakt verða innløgð á sjúkrahús. Sambært kanninginum siga 6 %, at tey vóru ikki als innløgð á sjúkrahúsi í samband við slagtilburðin. Flestu teirra vóru eldri enn 80 ár. Í spurnarblaðnum varð eisini spurt um, hví tey ikki vórðu innløgð á sjúkrahús, og viðmerktu nøkur, at lækni teirra metti ikki, at tað var neyðugt. Nakrar av hesum viðmerkingum eru í kassanum niðanfryi.

Mynd 5. Vart tú innløgð / -lagdur á sjúkrahús?

Maður millum 50-60 ár: Kommunulæknin metti ikki, tað var neyðugt.

Kvinna millum 80-89 ár: Lækni segði tað vera óneyðugt.

Maður millum 80-89 ár: Ikki mett neyðugt av læknanum.

Kvinna millum 80-89 ár: Var heima og fór so á hvíldarheimið.

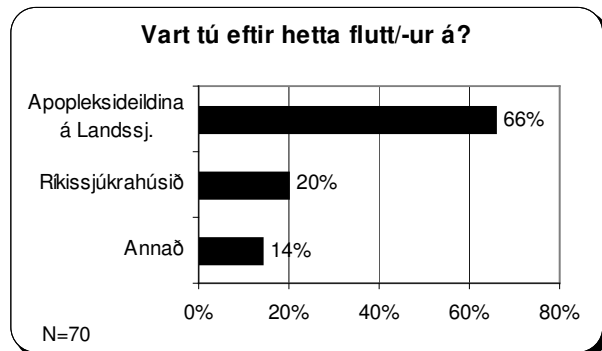
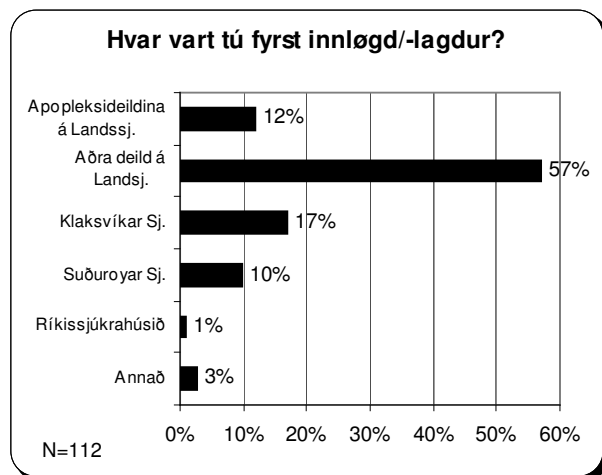
Kvinna millum 80-89 ár: Varð ikki innløgð orsakað av sparingum á Landssjúkrahúsinum.

Kvinna millum 80-89 ár: Røktarheimið og læknin søgdu tað vera óneyðugt.

Heilafelagið hevur í samrøðu víst á, at tey hava fingið ábendingar um, at ein sonevnd aldursdiskriminasjón verður framd av heilsuverkinum, tvs. at eldri fólk ikki í sama mun sum yngri fólk verða innløgð á sjúkrahús í sambandi við heilaskaða ella blóðtøpp í heilanum. Tó at tað kann tykist løgið, at nógv eldri apopleksirakt ikki verða innløgð á sjúkrahús, so kann kanningin hvørki vátta ella avvátta, at ein mógulig aldursdiskriminasjón verður framd innan heilsuverkið. Hendan kanningin er ikki málrættað at svara einum tílíkum spurningi.

Umframt at tað hevur stóran týdning, at apopleksirakt verða innløgð á sjúkrahús sum skjótast, hevur tað eisini týdning, at rætta viðgerðin byrjar beinanvegin. Sum nevnt, so verður í grannalondum okkara alsamt størri dentur lagdur á at veita apopleksiraktum eftirviðgerð og uppvenjing, og hava kanningar víst, at hetta ávirkar, hvussu tann apopleksirakti kemur fyri seg eftir slagtilburðin. Hetta hevur eisini ført við sær, at fleiri serdeildir – apopleksideildir – eru settar á stovn í londunum kring okkum, og er eisini ein Apopleksideild á Landssjúkrahúsinum. Sum víst í parti 4.3. niðanfyri, so hevur Apopleksideildin á Landssjúkrahúsinum fastar mannagongdir í sambandi við viðgerð og uppvenjing av apopleksiraktum, og hartil hava røktarfólk og læknar á Apopleksideildini nomið sær servitan innan hetta økið. Men ein treyt fyri, at apopleksirakt fáa fyrimum av mannagongdunum og servitanini á Apopleksideildini, er, at tey verða innløgð á deildina.

Í spurnarblaðnum varð spurt, hvar tann apopleksirakti fyrst varð innlagdur, og um ein eftir hetta varð fluttur á aðra deild. 12 % vístu á, at tey *fyrst* vóru innløgð á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum. 57 % søgdu, at tey vóru *fyrst* innløgð á aðra deild enn Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum. Ávíkavist 17 % og 10 % søgdu, at tey *fyrst* vóru innløgð á Klaksvíkar- og Suðuroyar Sjúkrahús, meðan heilt fá vístu á, at tey *fyrst* vóru innløgð á Ríkissjúkrahúsið ella á annað sjúkrahús uttanlanda.

Mynd 6. Hvar vart tú fyrst innløgð/-lagdur? – Vart tú eftir hetta flutt/-ur á?

Av teimum umleið 85 %, sum ikki vóru innløgð beinleiðis á Apopleksideildina ella á Ríkissjúkrahúsið, vístu 66 % á, at tey eftir fyrstu innleggingina vórðu flutt á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum. 20 % vórðu flutt á Ríkissjúkrahúsið, meðan

14 % hava svarað annað. Tey, ið hava svarað ”*Annað*”, hava í flestu førum viðmerkt, at tey vórðu flutt á røktardeild ella røktarheim.

Kanningin vísir sostatt, at ein stórir partur av teimum apopleksiraktu, sum vórðu innløgð á sjúkrahús, vórðu antin innløgð beinleiðis á Apopleksideildina á Landsjúkrahúsinum ella á Ríkissjúkrahúsið, ella eftir fyrstu innleggingina flutt higar. Útvið 15 % vóru tó ongantíð innløgð á Apopleksideildina. Tá hugsað verður um, at tað er av alstórum týðningi, at apopleksirakt skjótast tilber verða innløgð á apopleksideildir, so tykist hetta talið vera rættliga høgt.

Í spurnarblaðnum varð eisini spurt, hvussu skjótt eftir fyrstu innleggingina, tey apopleksiraktu vórðu flutt á Apopleksideildina ella á Ríkissjúkrahúsið. Umleið 35 % av teimum, sum vórðu flutt á Apopleksideildan, vórðu flutt á deildina innan 5 dagar. Umleið 75 % av vórðu flutt innan 2 vikur, meðan umleið 25 % vórðu flutt á Apopleksideildina eftir 2 vikur. Í summum førum gingu meiri enn 4 vikur, áðrenn tey apopleksiraktu vórðu flutt á Apopleksideildina. Ein av orsökunum til hetta er, at ov fá pláss eru á Apopleksideildini, og at ongi tilboð eru uttan fyri Apopleksideildina. Hetta førir við sær, at fólk ikki kunnu flytast víðari av Apopleksideildini og taka hesi tí upp pláss á deildini.

Hvat viðvíkur teimum, sum vórðu flutt á Ríkissjúkrahúsið, so gekk í flestu førum bert heilt stutt tíð, áðrenn tey vóru flutt á Ríkissjúkrahúsið, oftani hendi tað sama dag ella dagin eftir innleggingina.

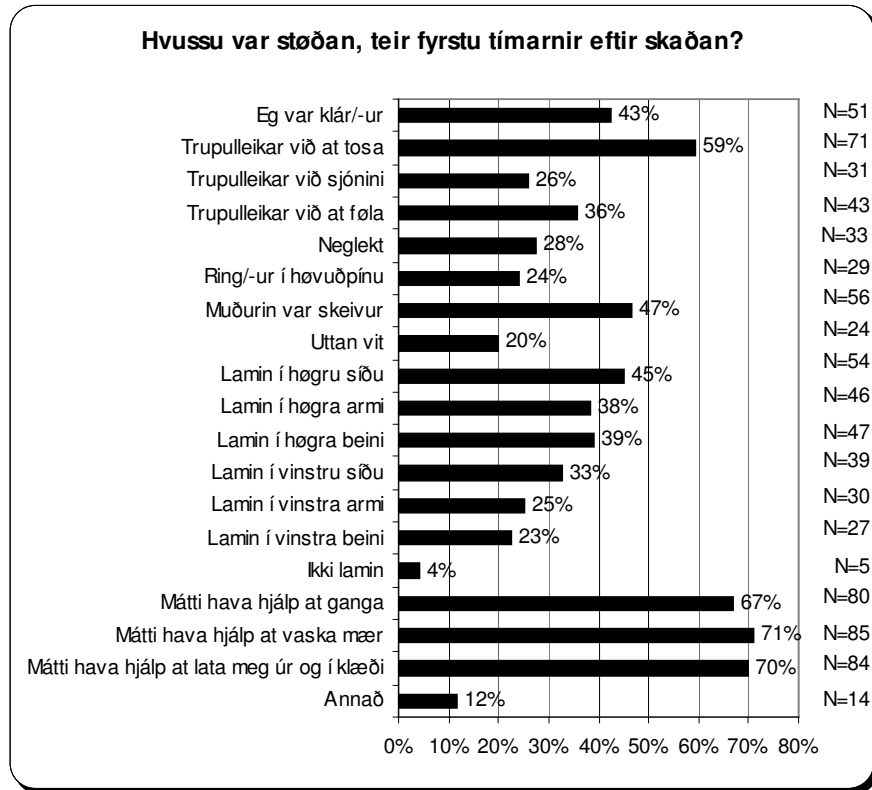
Støðan fyrstu tímarnar og innleggingartíð

Munur er á, hvussu støðan hjá apopleksiraktum er teir fyrstu tímarnir eftir skaðan. Eins og víst í *Mynd 7.*, so er tað rættiliga vanligt, at apopleksirakt fyrstu tímarnir eftir skaðan hava trupulleikar við at tosa, og at muðurin er skeivur. Eisini er vanligt, at apopleksirakt eru lamin í aðrari síðuni, antin í arminum ella beininum. Hesir trupulleikar, saman við øðrum neurologiskum fylgjum (sí eisini niðanfyri), ávirka eisini førleikan at ganga, lata

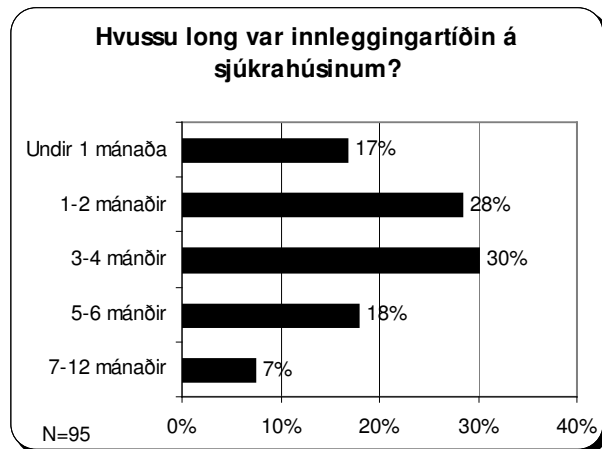
seg í og úr klæðnum og at vaska sær. Nógv rakt mugu hava hjálp til hetta teir fyrstu tímarnar eftir skaðan.

Tað er ikki óvanligt, at apopleksirakt eru innlögð á sjúkrahús í longri tíð. Fyri tey, sum hava luttikið í kanningini, var innleggingartíðin í miðal 2 mánaðir og 3 vikur. Sum vísir í Mynd 8., so var innleggingartíðin hjá summum tó væl longri enn hetta, út ímóti einum heilum ári.

Kanningin vísir, at har innleggingartíðin var longri enn 5 mánaðir, var í flestum førum talan um, at tey apopleksiraktu vóru innlögð á antin Apopleksideildina ella á Ríkissjúkrahúsinum.

Mynd 7. Hvussu var støðan, teir fyrstu tímarnir eftir skaðan?

Mynd 8. Hvussu long var innleggingartíðin á sjúkrahúsinum?

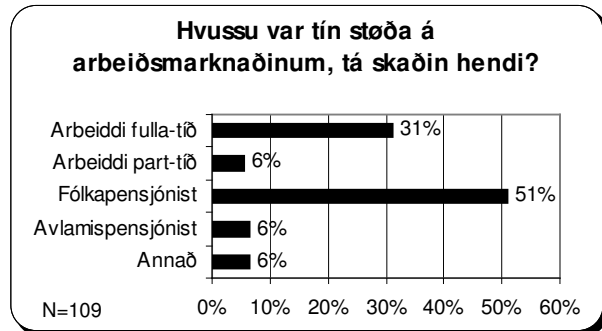
Støðan í dag, eftir slagtilburðin

Tað er rættliga ymiskt, hvussu apopleksirakt koma fyri seg aftur eftir slagtilburðin. Donsk hagtøl vísa, at 25 % av teimum, ið verða rakt av apopleksi, gerast frísk og kunnu venda aftur til gerandisdagin.

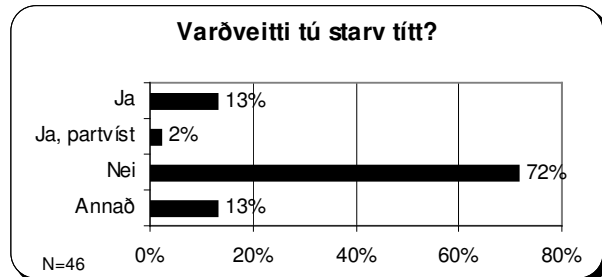
Ein partur av tí at venda aftur til gerandisdagin er at venda aftur á arbeiðsmarknaðin eftir ein skaða. Sambært hesari kanningini, so vóru 37 % av teimum apopleksiraktu virkin á arbeiðsmarknaðinum, tá skaðin hendi, gott og væl helvtin vóru fólkapensjónistar, meðan 6 % vóru avlamispensjónistar og 6 % høvdu aðra støðu á arbeiðsmarknaðinum, m.a. heimagangandi.

Av teimum, sum áðrenn skaðan arbeiddu í fulla tíð ella parttíð, varðveittu 15 % starvið eftir skaðan. 72 % varðveittu ikki starvið, meðan 13 % hava svarað "Annað". Í nøkrum førum varð eisini viðmerkt, at tey ikki vóru farin til arbeiðis aftur enn eftir skaðan.

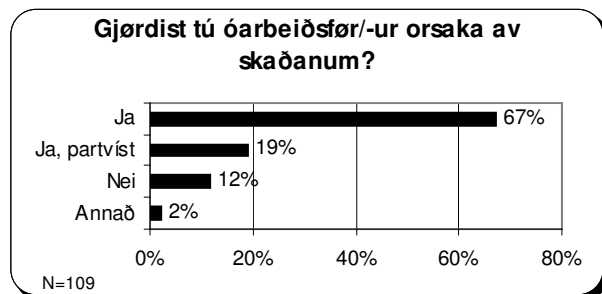
Ein av orsøkunum til, at apopleksirakt ikki varðveita starv sítt eftir skaðan, er, at tey ofta gerast óarbeiðsfør orsaka av skaðanum. Kanningin vísir, at fleiri enn 65 % av teimum apopleksiraktu gjørdist óarbeiðsfør orsaka av skaðanum, meðan út við 20 % gjørdist partvíst óarbeiðsfør. 12 % gjørdist ikki óarbeiðsfør, meðan nøkur fá svaraðu *Annað* og viðmerktu m.a., at tey vóru óarbeiðsfør frammanundan.

Mynd 9. Hvussu var tín støða á arbeiðsmarknaðinum, tá skaðin hendi?

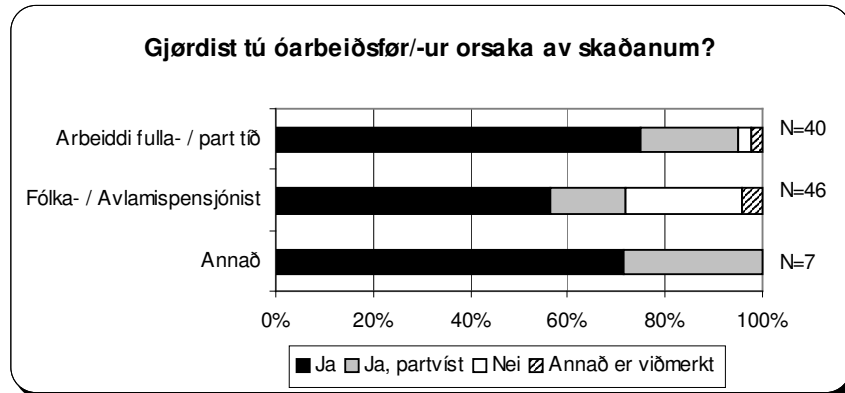

Mynd 10. Varðveitti tú starv títt?

Mynd 11. Gjørdist tú óarbeiðsfør/-ur orsaka av skaðanum?

Um hugt verður at, hvør støðan var á arbeiðsmarknaðin um og í hvønn mun skaðin hevði ávirkan á arbeiðsførleikan, so gevur

Mynd 12. Gjòrdist tú óarbeiðsfør/-ur orsaka av skaðanum – býtt á arbeiðstøðu áðrenn skaðan.

kanningin nakrar ábendingar um, at tey eldri ættarliðini (tvs. tey sum frammanundan vóru fólka- og avlamispensjónistar) ikki tykjast vera eins hart rakt av skaðanum og tey yngri ættarliðini (tey, sum eru virkin á arbeiðsmarknaðinum), sí Mynd 12.

Samanbera vit við donsku hagtølini, ið sum sagt vísa, at 25 % av teimum apopleksiraktu vanda aftur til gerandisdagin, so er samsvarandi talið í Føroyum sambært hesari kanningini væl lægri. Ein av orsøkunum til, at talið í Føroyum er lutfalsliga lágt samanborið við í Danmark kann vera, at *hendan* kanningin ikki hevur rokkið øll tey, sum eru vorðin frísk aftur eftir skaðan (eins og nevnt 2. parti). Jón á Steig, leiðandi yvirlækni á Medisinsku deild á Landssjúkrahúsinum, vísir eisini á, at ein orsøk helst er, at í Føroyum eru tað fá ”lættari” arbeiði (sokallaði ”*skánejobs*”) ella vard stórv, og hetta ger tað trupult at koma inn á arbeiðsmarknaðin aftur eftir ein skaða. Jón á Steig sigur eisini, at ”útslusningin” ella skifti frá sjúkrahúsi til vanliga gerandisdagin ikki er nóg gott, og at tað vantar ein ambulans uppvenjingarskipan. Ein onnur orsøk kann vera, at tilboðini, hvat viðgerð og uppvenjing viðvíkur, eru væl betri í Danmark, og av somu orsøk eru tað fleiri í Danmark, sum koma heilt væl fyri seg aftur eftir skaðan, men hetta er tó rættiliga trupult at siga nakað um út frá hesari kanningini.

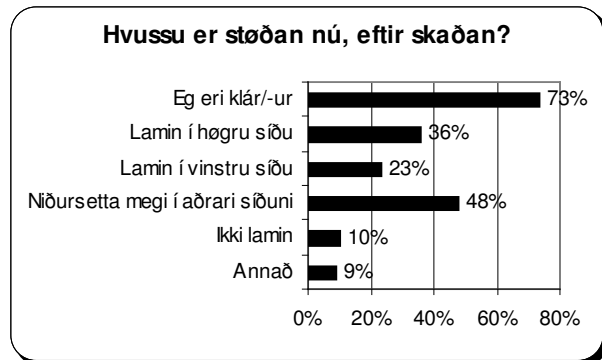
Kropsliga støðan

Sum lýst í 3. parti kann apopleksi føra við sær víttfevnandi fylgir, bæði hvat viðvíkur kropsligum førleika, mobiliteti og førleikanum at samskifti við onnur. Harumframt kann apopleksi eisini ávirka, í hvønn mun ein er førur fyri at skipa og gera ting, ið vanliga

verða mettt heilt natúrligur partur av gerandisdegnum, t.d. busta tenn, fáa sær at eta, at fara til handils ella at skipa persónliga røkt.

Í kanningini varð m.a. spurt, hvussu kropsliga støðan er eftir skaðan. Kanningin vísir, at út við 75 % av teimum, sum luttóku í kanningini, eru klár⁸. Gott og væl 35 % eru lamin í høggru síðu, meðan smá 25 % eru lamin í vinstru síðu – í nøkrum førum er talan um lamni í bæði høggru og vinstru síðu. Út við helvtin hava niðursetta megi í aðrari síðuni, meðan smá 10 % vísa á aðrar kropsligar trupulleikar. 10 % vísa á, at tey ikki eru lamin.

Mynd 13. Hvussu er støðan nú, eftir skaðan? (fleiri krossar kunnu setast)

Fylgjurnar, sum slagtilburðurin hevur á kropsligu støðuna, førir við sær, at nógv apopleksirakt hava tørv á tænastrum, eftirviðgerð og uppvenjing dagliga (hesi viðurskifti verða eisini viðgjørd niðanfyrri).

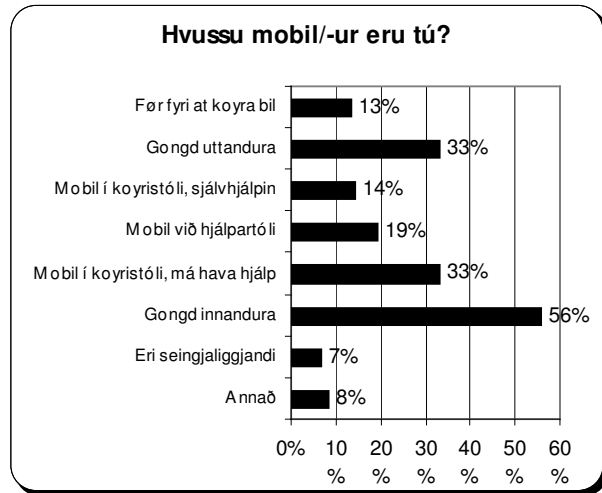
Mobilitetur

Avmarkingar av kropsligu rørsluførleikum eins og avmarkingar orsaka av ósjónligum brekum, hava sjálvsagt stórar ávirkanir á, í hvønn mun ein er førur fyrri at taka lut í gerandisdegnum. Ein gerandisdagur er í stóran mun grundaður á, at øll eru før fyrri at brúka allar ”vanligar” kropsfunktióinir, umframt at gingið verður út frá, at øll eru mobil. Hetta er ein gerandisdagur, har m.a. apopleksirakt hava stórar trupulleikar.

⁸ Hugsandi er, at tað er rættliga ymiskt, hvat apopleksirakt leggja í tað ”eg eri klár/-ur”. Fyri summi merkir hetta, at tey eru eins væl fyrri og áðrenn slagtilburðin, meðan tað fyrri onnur merkir, at tey eru før fyrri at samskifta við onnur.

Siga vit, at mobilitetur fevnir um tað at vera gongdur uttandura og at kunna koyra bil, so vísir kanningin, at ein triðingur av teimum apopleksiraktu eru gongd uttandura, meðan smá 15 % eru før fyri at koyra bil (talan er í stóran mun um gongd uttandura, og í einstøkum førum fólk í koyristóli). Smá 15 % av teimum apopleksiraktu eru mobil og sjálvhjálpin í koyristóli, meðan smá 20 % eru mobil við

hjálpartóli. Ein triðingur vísa á, at tey eru mobil við koyristóli, men at tey mugu hava hjálp. 56 % av teimum apopleksiraktu eru gongd innandura. Av hesum eru umleið helvtin eisini gongd uttandura. Fleiri enn 5 % eru seingjaliggjandi, í flestu førum á stovni, t.d. røktarheimi. *Mynd 14.* gevur eina greiða mynd av, at ein stórir partur av teimum apopleksiraktu í Føroyum hava tørv á hjálp fyri at verða mobil, antin frá familju og avvarðandi ella frá almennari síðu.

Mynd 14. Hvussu mobil/-ur ert tú? (fleiri krossar kunnu setast)

Neuropsykologiskar fylgjur

Umframt likamliga trupulleikar, so er tað eisini rættiliga vanligt, at apopleksirakt, orsakað av skaðanum, hava sálarligar og intellektuellar trupulleikar. Hesir trupulleikar eru ikki sjónligir, men kunnu tó vera ein stórir trupulleiki hjá tí rakta í gerandisdegnum. Avvarðandi merkja hetta eisini við m.a., at persónsmenskan hjá tí rakta kann vera broytt. Til dømis kann tann rakti vera vorðin ótolnari, sýnast líkaglaður, møðast skjótt, gloyma illa ella vera órealistiskur. Tann rakti kann hava trupulleikar við at samskifta: at tosa, skriva, lesa, rokna og skilja onnur.

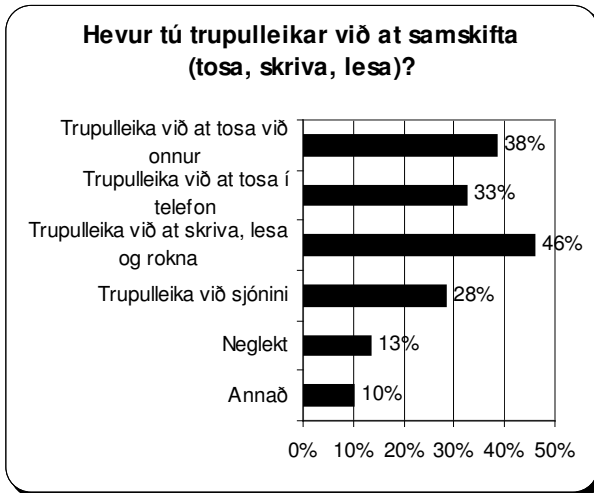
Hóast tann apopleksirakti bæði fólur, hoyrir og sær sum vant, kann hann hava torført við at viðgera sansaárin, ið koma uttanífrá (Heilafelagið, 2003). Hetta kann t.d. viðføra, at tann apopleksirakti ikki uppfatar eina tannbust sum eina tannbust og dugir tískil heldur ikki at brúka hana. Ein annar trupulleiki kann vera, at hann ikki dugir at síggja, hvønn veg klæðini skulu venda, tá hann letur seg í.

Hvat viðvíkur tí at samskifta við onnur, so vísir kanningin, at meiri enn ein triðingur av teimum apopleksiraktu hava trupulleikar við at tosa við onnur. Ein stórir partur av hesum hava eisini trupulleikar at tosa í telefon, tvs. at tey eru avskorin frá at seta seg í samband við onnur fólk ígjøgnum telefon.

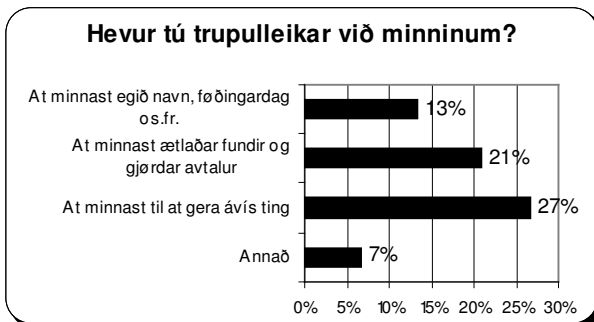
Út við helvtin hava trupulleikar við at skriva, lesa og rokna, og ein stórir partur av hesum hava eisini trupulleikar við at tosa. Ein góður fjórðingur hava trupulleikar við sjónini. Út við 15 % hava trupulleikar av neglekt, tvs. at tey kennast illa við aðra síðuna av kroppinum / rúminum.

Afturat trupulleikunum við at samskifta hava nógv apopleksirakt eisini trupulleikar við minninum. Nógva hava ilt við at minnast egið navn og egnan føðingardag, at minnast til ætlaðar fundir og gjørdar avtalur, ella at minnast til at gera ávís ting. Hetta eins og víst í Mynd 16.

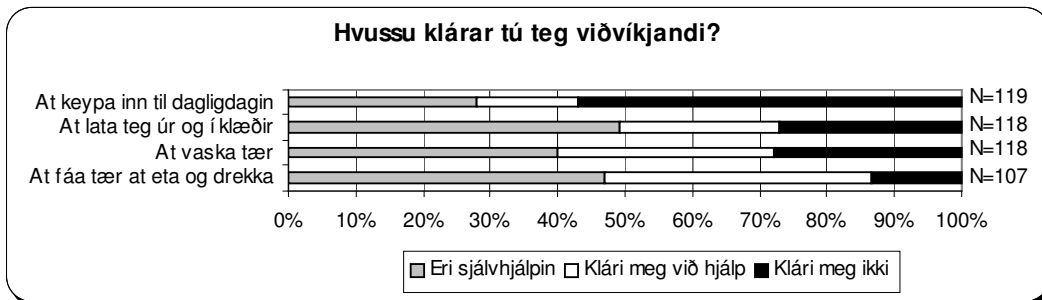
Nevndu trupulleikar við likamliga førleikanum, mobilitetinum og teimum sálarligu og intellektuellu broytingunum hava eisini stóra ávirkan á, í hvønn mun ein klárar at gera ting, sum oftani verða hildin at vera ein sjálfvlgja. Í spurnarblaðnum varð spurt um nøkur av hesum viðurskiftum (sí Mynd 17., niðanfyrri).

Mynd 15. Hevur tú trupulleikar við at samskifta (tosa, skriva, lesa)? (fleiri krossar kunnu setast)

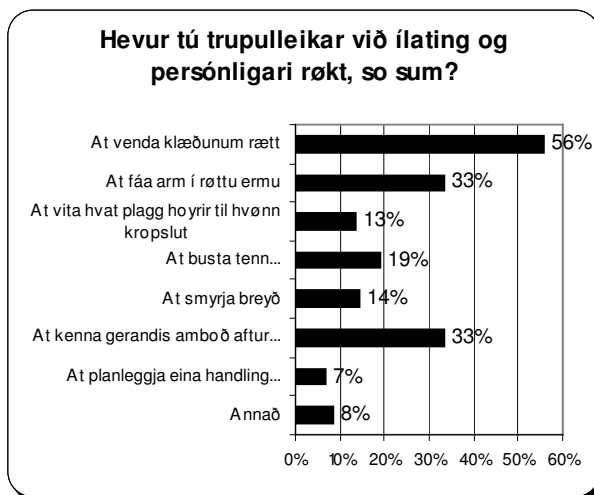

Mynd 16. Hevur tú trupulleikar við minninum? (fleiri krossar kunnu setast)

Mynd 17. Hvussu klárar tú teg viðvíkjandi?

Myndin vísir, at meiri enn helvtin av teimum, ið hava svarað spurnarblaðnum, klára ikki ella mugu partvís hava hjálp til at fara til handils, at lata seg úr og í klæði, at vaska sær, og at fáa sær at eta og drekka. Um hugt verður nærri at, hvørjir trupulleikarnir eru viðvíkjandi ílating og persónligari røkt – sí Mynd 18. – , so snúgva hesir um at venda klæðunum rætt ella at fáa armin í røttu ermuna. Harumframt hava nógv eisini trupulleikar við at kenna aftur gerandis amboð. Eisini snúgva trupulleikarnir seg um tað at busta tenn, at smyrja breyð, at vita hvat plagg hoyrir til hvønn kropslut v.m. Tað er ikki møguligt útfrá hesi kanning at siga, um hesir trupulleikar stava frá teimum likamligu broytingum ella teimum sálarligu og intellektuella broytingunum. Men tey flestu apopleksiraktu hava trupulleikar í báðum umráðunum, sum bæði saman ávirka, hvussu tann rakti fær gjørt tey vanligu tingini í gerandisdegnum.

Mynd 18. Hevur tú trupulleikar við ílating og persónligari røkt, so sum? (fleiri krossar kunnu setast)

Tørvur á stuðli og røkt

Samanumtikið kann sigast, at trupulleikarnir, sum apopleksirakt hava at dragast við í gerandisdegnum, gera, at apopleksirakt hava stóran tørv á stuðli og røkt, og á eftirviðgerð og uppvenjing. Hetta orsaka fylgjunum av slagtilburðinum, sum hevur ført

við sær avmarkingar í kropsliga førleikanum, trupulleikar við mobilitetinum, neuropsykologiskar fylgjur, og trupulleikar við at samskifta við onnur og at gera gerandis-ting. Eftirviðgerð og uppvenjing verður veitt av fakfólki innan ávísu økini. Stuðul og røkt verður hinvegin í summum førum veitt antin av familju og/ella avvarðandi, og í øðrum førum verður stuðul og røkt veitt av almennu myndugleikunum. Á fakmáli verður vanliga sagt, at tørvur er á einum sterkum *sosialum netverki*. Í næsta parti verður hetta hugtakið lýst, umframt at sosiala netverkið hjá teimum apopleksiraktu, sum hava luttikið í kanningini, verður viðgjørt.

4.2. Sosial netverk - sosiala støðan

Tá vit tosað um *sosial netverk* og *sosialu støðuna*, verður hugsað um tilknýti okkara til onnur fólk, bæði til familju og vinir í nærumhvørvinum og til onnur í samfelagnum, fólk eins og stovnar. Skiljast kann ímillum *privat netverk*, *sjálvboðin netverk* og *almenn netverk*. Fyri ein apopleksiraktan kunnu netverkin t.d. vera hesi:

- *Privata netverkið* fevnir um hjúnafelaga/maka, foreldur og børn, og eisini um næstringar og vinfólk
- *Sjálvboðna netverkið* fevnir um vinfólk, grannar, eldrafeløg, Heilafelagið, vitjunartænastu/vitjunarvin
- *Almenna netverkið* kann fevna um sjúkrahús, læknar, røktarstarvsfólk, fysioterapeutar, ergoterapeutar, talupedagogar, sálafrøðingar, dagstovnar, Almannstovuna, Hjálpartólamiðstøðina, Sernámsdepilin, Heimarrøktina os.fr.

Tey sosialu netverkin hava grundleggjandi týðning fyri okkum menniskju, tí vit hava øll tørv á tilknýti til onnur. Vit hava tørv á at vera í felag við onnur, at hoyra til bólkar av øðrum fólki, og ígjøgnum hesar bólkar at menna okkum sum menniskju. Vit hava brúk fyri at vera saman við øðrum í gleði og sorg, í álvara og gaman, og vit hava brúk fyri at hoyra til, brúk fyri at vera ein partur av samfelagnum, júst sum øll onnur.

Fyri ein apopleksiraktan er eitt gott sosialt netverk av avgerandi týðningi, tí apopleksirakt hava oftani – av sjúkuávim – ikki sama móguleika sum onnur at leita upp

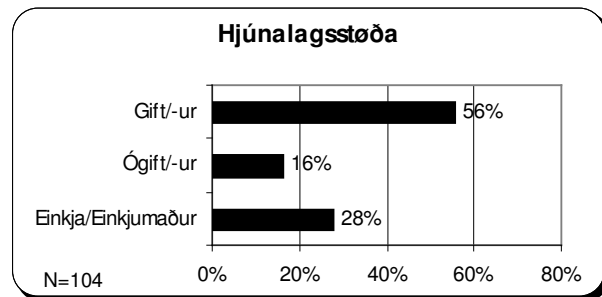
nýggj sambond og skapa nýggj sosial netverk. Verandi familja, vinir og nærumhvørvið gerst sostatt av alstórum týdningi fyrri apopleksirakt.

Í teimum fòrum, tá *privatu-* og *sjálvbodnu netverkini* gerast veik ella hvørva heilt, leggur samfelagsskipan okkara upp til, at tað *almenna netverkið* yvirtekur leiklutin hjá tí *privata-* og tí *sjálvbodna netverkinum*, ella veitir hesum netverkum stuðul. Grundhugsanin er, at gomul, veik og sjúk skulu fáa ta røkt og tann stuðul, teimum tørvar, ígjøgnum almennar skipaninar, t.d. Almanastovuna, Hjálpartólamiðstöðina, Heimarøktina os.fr., sum so skulu stuðla einum veikum ella manglandi nærumhvørvi.

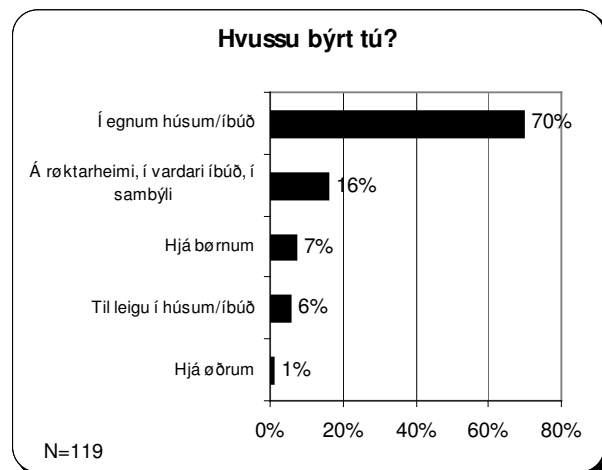
Støðan hjá apopleksiraktum

Í spurnarblaðnum varð spurt um ymisk viðurskifti viðvíkjandi sosialu støðuni og sosialum netverkum. Spurt varð m.a. um hjúnalagsstøðu, hvussu ein býr, um ein býr saman við nøkrum, hvørji eru í nærumhvørvinum, hvussu ofta man hevur samband við tey, sum eru í nærumhvørvinum os.fr. Hvat viðvíkur hjúnalagsstøðuni, so vísti kanningin, at umleið 55 % eru gift, góð 15 % eru ógift og smá 30 % eru einkjur ella einkjumenn.

Umleið 70 % av teimum apopleksiraktu búgva í eignum húsum, 16 % búgva á røktarheimi, í vardari íbúð ella í sambýli, meðan tilsamans umleið 15 % búgva hjá børnum, til leigu ella inni hjá øðrum.

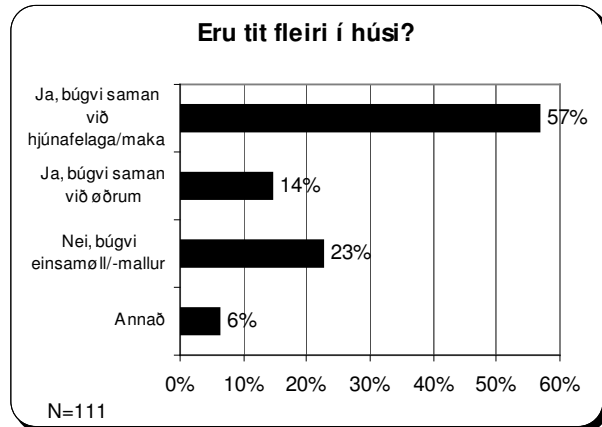

Mynd 19. Hjúnalagsstøða

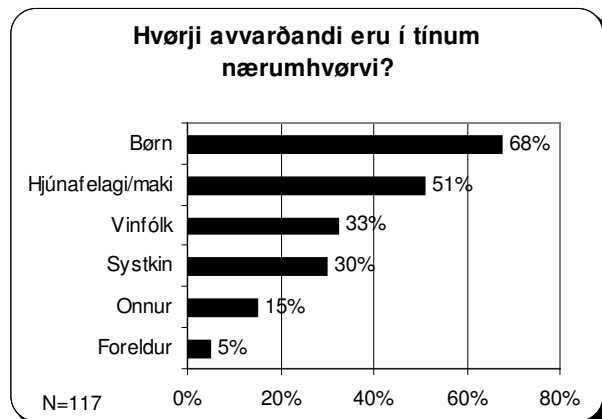
Mynd 20. Hvussu býrt tú?

Í spurnarblaðnum varð eisini spurt um tey apopleksiraktu bógva saman við nøkrum. Gott og væl 70 % svaraðu, at tey búðu saman við hjúnafelaga/maka ella saman við øðrum (í seinna fòrinum bógva umleið helvtin saman við børnum). 23 % svaraðu, at tey bógva einsamøll, meðan gott og væl 5 % svaraðu *annað* (tey flestu av hesum bógva á røktarheimi, í vardari íbúð ella í sambýli).

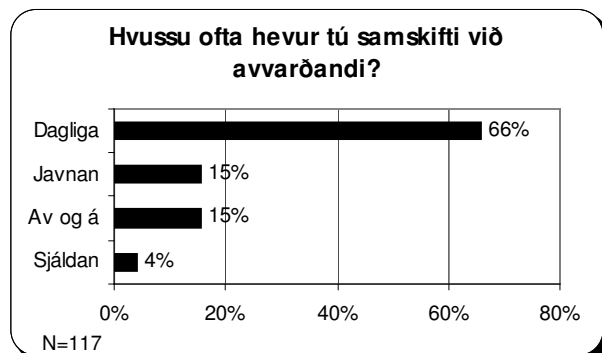
Mynd 21. Eru tit fleiri í húsi?

Hóast ein lítil fjórðingur av teimum apopleksiraktu bógva einsamøll, so merkir hetta tó ikki, at tey onki samband hava við onnur. Tey flestu vísa á, at tey hava fleiri avvarðandi í nærumhvørvinum – eins og víst í *Mynd 22.* Men styrkin av einum sosialum netverki er tó eisini tengd at hvussu ofta samband ella samskifti er við eitt nú familju- og avvarðandi. Í kanningini varð tí eisini spurt um hesi viðurskifti.

Mynd 22. Hvørji avvarðandi eru í tínum nærumhvørvi?(fleiri krossar kunnu setast)

Tveir triðingar vísa á, at tey dagliga hava samskifti við avvarðandi. 15 % hava svarað, at tey javnan hava samskifti við avvarðandi. Onnur 15 % hava svarað, at tey av og á hava samskifti við avvarðandi, meðan 4 % vísa á, at tey sjáldan hava samskifti við avvarðandi. Ein partur av teimum, sum hava svarað, at tey *av og á* og *sjáldan* hava samskifti við avvarðandi bógva á

Mynd 23. Hvussu ofta hevur tú samskifti við avvarðandi?

røktarheimi, í vardari íbúð ella í sambyli. Hesi hava sostatt dagligt samskifti við røktarfólkið á hesum stovnum. Ein annar partur hava eisini víst á, at tey hava annað samskifti, ígjøgnum eitt nú eldrafelag, dagtilhald ella annað felag, m.a. Heilafelagið.

Samumtikið kann sigast, at tað sosiala netverkið hjá apopleksiraktum í Føroyum er gott, í øllum førum galdandi fyri tað *privata netverkið* og tað *sjálvbodna netverkið*, sum lýst í brotunum omanfyri.

Apopleksirakt og almenna netverkið

Flestu samfelagsbólkar í Føroyum hava bert lítið samband við tað *almenna netverkið*⁹, og hevur tað almenna netverkið undir vanligum umstøðum lutfalsliga lítlan beinleiðis týðning fyri tann einstaka, tó at týðningurin og sambandi við tað almenna netverkið økist jú eldri vit gerast.

Fyri ein apopleksiraktan hevur tað almenna netverkið hinvegin stóran týðning. Eins og víst í partinum ”*Støðan í dag, eftir slagtilburðin*”, so hava nógv apopleksirakt í Føroyum tørv á dagligum tænastrá og samskifti og samband við almannaverkið. Hesin tørvur fevnur m.a. um tilboð um uppvenjing og eftirviðgerð, hjálp til ílátting, matgerð, reingerð, innkeyp, umframt hjálp til at flyta seg úr einum stað til annað, antin tað er innandura ella uttandura. Eisini er tørvur á hjálp í samband við samskifti við onnur (tosa, skriva, lesa) og til at minnst til at gera ávís ting. Tørvurin er rættliga ymiskur frá einum apopleksiraktum til annan, men fyri nógv er talan um dagligan tørv.

Ein stórir partur av okkum hava ikki dagligan tørv á hjálp og stuðli frá t.d. Almannastovuni, og av somu orsök hava vit lítið innlit í, hvørjir møguleikar eru at søkja um stuðul og hjálp frá t.d. Almannastovuni. Fyri tey, ið orsaka av sjúku fáa akuttan tørv á stuðli, er tað tí av alstórum týðningi at fáa kunning um hvørjir stuðulsmøguleikar eru.

---

⁹ Her verður hugsað um tann partin av almenna netverkinum, sum knýttast kann at heilsu- og almannaverkinum.

Almen ráðgeving og vegleiðing

§ 1. Almennastovan hevur skyldu til at kunna almenningin um rættindi tess sambært almennalóggávuni. Hetta kann gerast í skapi av leiðbeiningum, lýsingum í dagbløðum, tíðindaskrivum, smáritum, bóklingum, v.m.

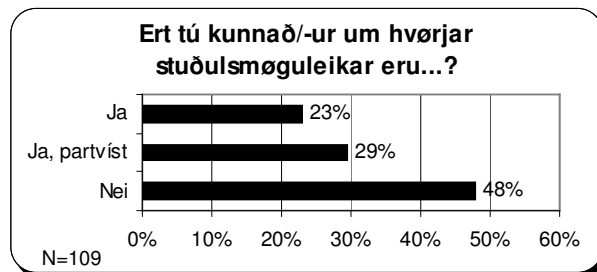
§ 2. Tað skal tryggjast veikum ella hóttum persónum og familjum, so sum t.d. avlámis- og fólkapensionistum, arbeiðsleysum og barnaríkum familjum, at tað kunningartilfar, ið er ætlað til teirra upplýsing, eisini er tilevnað á slíkan hátt, at hetta er lætt skiljandi hjá teimum. Alt kunningartilfar eigur somuleiðis at verða tillagað eftir tørvinum hjá teimum ymisku bólkunum.

§ 3. Almennastovan skal ansa eftir, at kunningartilfarið er til taks á almennum stöðum, so sum bókasøvnnum, sjúkrakassum, kommunulæknum, sjúkrahúsi, arbeiðsloysistrygging og -ávísing, o.l.

(Kelda: Kunngerð nr. 38 frá 22. mars 1993, um ráðgevingar- og vegleiðingarskyldu sambært forsorgarlógini)

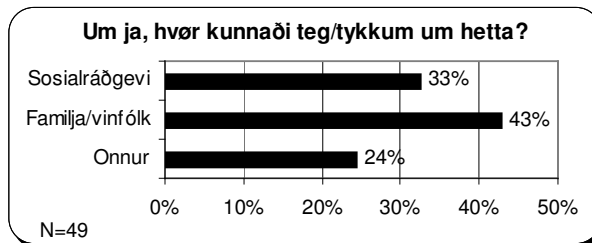
Kunning og almennir stuðulsmøguleikar

Fyri apopleksirakt kann tann rætti stuðulin og rætta hjálpin frá eitt nú almennum stovnum verða avgerandi fyri, hvussu livikorini verða í framtíðini. Tí hevur tað eisini týðning, at apopleksirakt verða kunnaði um, hvørjar móguleikar tey hava at søkja um stuðul og hjálpin frá almannaverkinum. Spurt varð í spurnarblaðskanningini, um ein varð kunnaður um móguleikarnir fyri at søkja um stuðul og hjálpin frá t.d. Almennastovuni. Ein lítil fjórðingur svaraðu *ja*, at tey vórðu kunnaði um stuðulsmøguleikarnar. Út við 30 % søgdu, at tey vórðu *partvíst* kunnaði. Næstan helvtin svaraðu: *nei*, tey vórðu ikki kunnaði um hvørjar móguleikarnir eru fyri at søkja um stuðul og hjálpin frá t.d. Almennastovuni.

Mynd 24. Ert tú kunnað/-ur um hvørjar móguleikar eru at søkja um stuðul og hjálpin frá t.d. Almennastovuni?

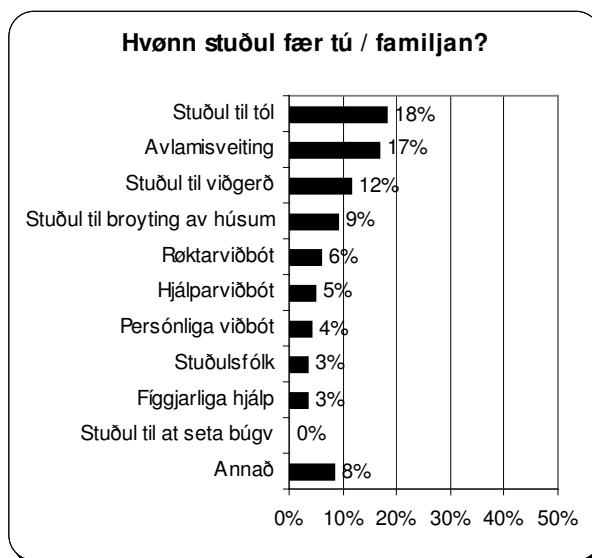
Í spurnarblaðnum varð eisini spurt eftir, hvør hevði kunnað tey, sum eru kunnaði um stuðulsmøguleikarnir. 33 % svaraðu, at sosialráðgevi hevði kunnað um stuðulsmøguleikarnir. 43 % søgdu, at familja ella vinfólk høvdu kunnað um stuðulsmøguleikarnir. Tey seinastu 24 % søgdu, at onnur høvdu kunnað tey, og í nógvum førum varð viðmerkt, at tað var heimarøktin, ið hevði kunnað um hesi viðurskifti.

Mynd 25. Um ja, hvør kunnaði teg/tykkum um hetta?

Ein av orsøkunum til, at tað er rættiliga tilvildarligt, í hvønn mun fólk eru kunnaði um, hvørja hjálp tey kunnu fáa frá almannaverkinum, og hvør tað er, sum gevur hesa kunning, er, at skipanin í stóran mun er grundað á, at brúkarin skal uppsøkja Almennastovuna. Tað vil siga, at tey, sum orsaka av t.d. sjúku fáa akuttan tørv á hjálp og stuðli frá t.d. Almennastovuni, sjálvi skulu uppsøkja Almennastovuna fyrri at fáa kunning um, hvørjir møguleikar tey hava fyrri at søkja um hjálp og stuðul. Sum víst í myndunum omanfyri, so vísa úrslitini frá hesari kanningini greitt, at hendan skipan ikki er nøktandi. Kanningin vísir, at ikki verður nóg væl kunnað um, hvørjir stuðulsmøguleikarnir eru, og av somu orsøk gerst atgongdin til stuðul og hjálp eisini væl truplari.

Í kanningini varð spurt um, hvønn stuðul tann rakti og familjan fáa – hetta í mun til, hvørjir stuðulsmøguleikarnir eru (sambært Almennastovuni). Mynd 26. vísir, at tað er rættiliga avmarkað, í hvønn mun apopleksirakt gera nýtslu av stuðulsmøguleikunum. Kanningin vísir, at hóast tað ikki eru øll, ið hava tørv á stuðli frá Almennastovuni, so eru tað lutfalsliga nógv, sum hava ein tørv – hetta samsvarandi lýsingini

Mynd 26. Hvønn stuðul fær tú / familjan? (fleiri krossar kunnu setast)

omanfyri í partinum *Stoðan í dag, eftir slagtilburðin*. Ein orsök til, at hesin tørvur ikki verður nøktaður, er helst væntandi kunning um hvørjir stuðulsmøguleikar eru. Hesar ábendingar verða eisini undirbygdir í viðmerkingunum í spurnarblaðnum, sí kassan niðanfryi.

Kvinna, 50-60 ár: Eg má siga, at eg kenni als ikki nakað til tey tilboð, ið her verða spurd um, og tað harmist eg um. Uttan hjálp frá manni mínum og børnunum veit eg als ikki, hvar eg hevði verið stødd í dag.

Kvinna, 40-50 ár: Sum heild havi eg ikki fingið tilboð um nakað sum helst.

Stjórin á Almannastovuni, Petra J. Joensen, vísir á, at Almannastovan hevur ásannað, at tað eru trupulleikar við verandi skipan. Av somu orsök hevur Almannastovan seinastu tíðina arbeitt við at seta á stovn mannagongdir, sum skulu tryggja, at fólk, ið hava tørv á tí (t.d. í smb. við sjúku ella eftir ein skaða), verða betri kunnaði um, hvørjir møguleikar eru fyri at fáa stuðul og hjálp frá almannaverkinum. Almannastovan vísir á, at í august 2003 vóru stig tikin til at styrkja um samstarvið og samskiftið við relevantar fakbólkar (læknar, heimarøktina, sjúkrahúsini og aðrar viðgerðarstovnar) kring landið. Innanhýsis hevur Almannastovan eisini framt broytingar fyri at bøta um tænastruna. Hartil hevur Almannastovan m.a. longt um upplatingartíðirnar, umframt at faldarar eru gjørdir um kjarnuøkini hjá Almannastovuni. At enda er eisini gjørd ein heimasíða (www.almannastovan.fo), fyri tey, sum hava atgongd til internet. Ikki ber til útfrá hesari kannngini at siga nakað um, hvørja ávirkan broytingarnar á Almannastovuna hava. Greiða niðurstøðan í hesi kannngini er kortini, at higartil hevur skipanin ikki verið nøktandi

Hjálpartólamiðstøðin

Hjálpartólamiðstøðin umsitir:

- hjálpartól
- avlamisakfør
- húsaumbygging hjá fólki, ið eru avlamin, ella hava onnur varandi brek
- og annan stuðul, ið verður veittur, tá ið hildið verður,
  - at stuðulin er neyðugur fyri at viðkomandi kann vera í vinnu, ella
  - stuðulin hevur við sær, at bøtt verður munandi um sjúkuna/brekið, ella
  - stuðulin hevur við sær, at munandi verður lætt um gerandisdagin hjá viðkomandi heimi.

(Kelda: Fíggjarmálastýrið 1999)

Umframt stuðulsskipanir, sum nevndar eru í *Mynd 26*, omanfyri, so eru tað eisini aðrir móguleikar fyri at fáa hjálp ella stuðul frá Almannastovuni, millum annað frá Hjálpartólamiðstøðini. Hjálpartólamiðstøðin er í verki ein partur av Almannastovuni. Tað vil eisini siga, at brúkarar, ið hava tørv á tænastráðum hagani, skulu venda sær til Hjálpartólamiðstøðina og søkja um hjálp / stuðul. (Hjálpartólamiðstøðin verður viðgjørd nágreiniligari niðanfyri í partinum *Sambandið, samstarvið, og samskipti við almennar stovnar*).

Sernámsdepilin

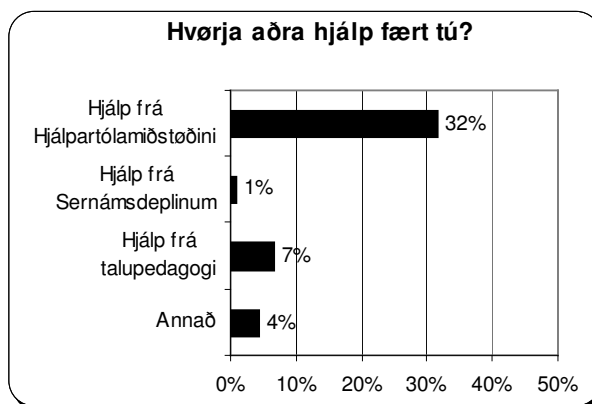
Arbeiðið á Sernámsdeplinum fevnir m.a. um at:

- skipa fyri og ráðgeva í øllum sernámfrøðiligum spurningum
- gera kanningar og veita undirvísing, venjing, viðgerð, stuðul og vegleiðing, soleiðis at børn og vaksin eftir førimumi fáa høvi til at mennast á øllum økjum
- virka fyri hollari útbúgving og eftirútbúgving til teirra, ið starvast á sernámfrøðiliga økinum.

(Kelda: *Fígghjarmálastýrið 1999*)

Sernámsdeplinum er ikki ein partur av Almannastovuni (men undirlagdur Mentamálaráðnum), og er skipanini eisini ein onnur enn á Almannastovuni. Ansvein Heinesen, talupedagogur og leiðari á Skúladeildini á Sernámsdeplinum, vísir á, at Sernámsdepilin hevur tætt samstarv við tey trý sjúkrahúsini í landinum. Hetta samstarv førir við sær, at tá ein sjúklingur verður innlagdur, sum hevur tørv á taluviðgerð, so kunnar sjúkrahúsi Sernámsdepilin um hetta. Í hvørjum einstøkum føri ger Sernámsdepilin so eina meting av, hvør tørvurin á taluviðgerð er, og út frá hesum eina tilvísing um viðgerð.

Eins og víst í *Mynd 27*, so vísa umleið ein triðingur av teimum, sum hava luttikið í kanningini, á, at tey fáa hjálp frá Hjálpartólamiðstøðini. Bert einstøk vísa á, at tey gera nýtslu av tilboðnum á Sernámsdeplinum, meðan fá vísa á, at tey fáa hjálp frá talupedagogi.

Mynd 27. Hvørjar aðra hjálp fært tú? (fleiri krossar kunnu setast)

Ein av orsøkunum til, at fá gera nýtslu av tilboðum á Sernámsdeplinum, er, at flestu av teimum, sum fáa t.d. taluviðgerð, fáa viðgerð frá talupedagogum, sum Sernámsdepilin tilvísir. Hendan viðgerð er ikki beinleiðis á Sernámsdeplinum, men kring landið, sigur Ansvein Heinesen. *Mynd 28.* á síðu 38 (niðanfyri), vísir, at av teimum, sum luttaka í hesi kanningini, hava umleið 30 % havt samband við talupedagogi, men bert 7 % vísa á, at tey fáa hjálp / viðgerð frá talupedagogi. Umframt viðgerðina kring landið, so verður á Sernámsdepinum skipað fyri einum sokallaðum ”Apopleksi-bólki”, har apopleksirakt í felag fáa taluviðgerð. Sum er, er hetta tilboð bert skipað á Sernámsdeplinum í Tórshavn (tí hava so fá víst á, at tey fáa hjálp frá Sernámsdeplinum), men Ansvein Heinesen sigur, at Sernámsdepilin hevur ætlanir um at seta á stovn slíkar bólkar kring landið, men at fíggjarlig orka ikki hevur verið til tað higartil.

Um hugsað verður um, at út við 40 % av teimum, sum hava luttikið í kanningini, hava trupulleikar við tosa við onnur, 33 % hava trupulleikar við at tosa í telefon og fleiri enn 45 % hava trupulleikar við at skriva, lesa og rokna, so tykist tað heldur løgið, at bert 7 % av hesum fáa hjálp ella viðgerð frá talupedagogi. Ilt er at siga, hvør orsøkin til hetta er, tí kanningin vísir, at umleið 30 % hava verið í samband við talupedagog / Sernámsdepilin. Ábendingar eru um, at hóast Sernámsdepilin hevur gott samstarv við sjúkrahúsini, so verður tørvurin á taluviðgerð ella hjálp frá talupedagogi ikki nøktaður. Ein orsök til hetta kann vera vantandi fíggjarlig orka. Í spurnarblaðnum hava nøkur víst sína ónøgd viðvíkjandi tilboðum á økinum hjá Sernámsdeplinum, nøkur dømi um hetta eru í kassanum niðanfyri.

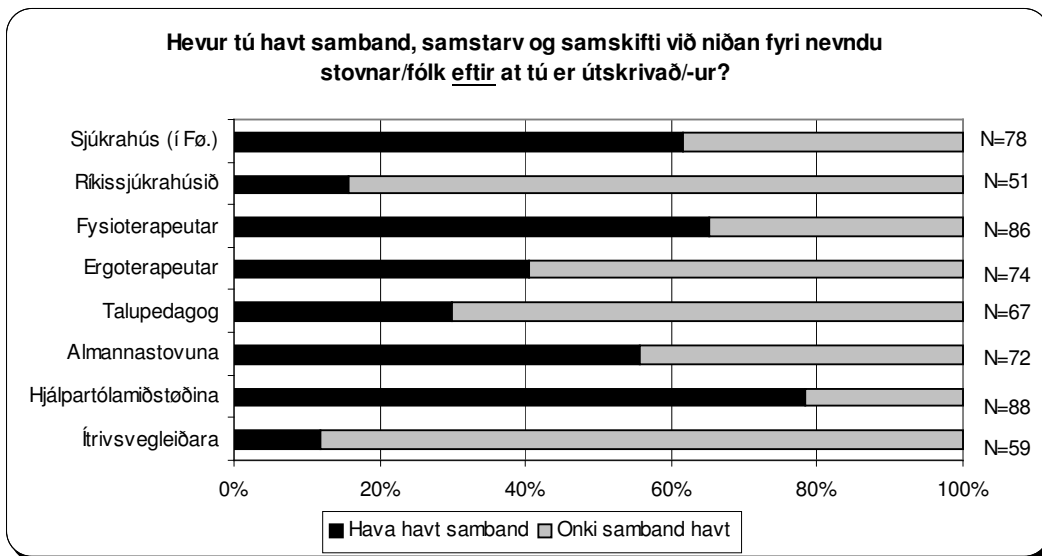
Kvinna 70-79 ár: Umleið 8-9 mánaðir eftir (útskriving) eydnaðist at fáa tíð hjá talupedagogi á Sernámsdeplinum (bert kanning), síðani aftur long bíðitíð til at fáa tíð til venjingar.

Kvinna, 60-69 ár: Fekk alt ov lítt hjálp viðv. talupedagogi.

Maður, 70-79 ár: Fekk 10 tímar talupedagog 4 mánaðir aftaná skaðan.

Sambandið, samstarvið, og samskiptið við almennar stovnar

Umframt, at spurt varð um kunning og hvønn stuðul og hjálp tann apopleksirakti og familjan fáa, varð eisini spurt um, hvussu sambandið, samstarvið og samskiptið við ávísar stovnar / fólk hevur verið *eftir*, at tann apopleksirakti er útskrivaður av sjúkrahúsinum. Eins og víst í *Mynd 28*. niðanfyri, so hava rættiliga nógv apopleksirakt onki samband havt við hvørki sjúkrahús, fysio- ella ergoterapeut, talupedagog, almannastovuna ella ítrivsvegleiðara *eftir*, at tey eru útskrivaði av sjúkrahúsinum.

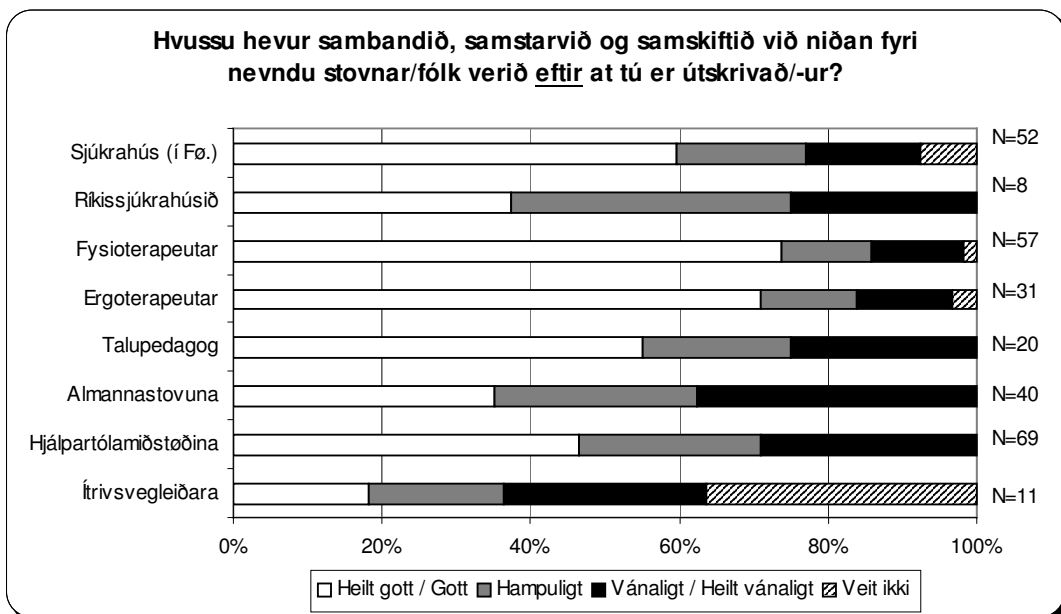
Mynd 28. Hevur tú havt samband, samstarv og samskipti við niðan fyri nevndu stovnar / fólk eftir at tú er útskrivað/-ur?

Tá hugsað verður um, hvønn týðning uppvenjing og eftirviðgerð hevur fyri apopleksirakt, so er tað rættiliga lægið, at 34 % vísa á, tey onki samband hava havt við fysioterapeut, 59 % vísa á, at onki samband hevur verið við ergoterapeut, meðan heili 70 % vísa á, at tey onki samband hava havt við talupedagog. Ein partur av orsökini til, at so nógv onki samband hava havt við nevndu stovnar/fólk kann vera, at nøkur apopleksirakt ikki hava tørv á hesum. Men um hendan kanningin verður brúkt sum útgangsstøðið, so eru tað greiðir ábendingar um, at har er ein tørvur, sum ikki verður nøktaður. Sí eisini partin *Støðan í dag, eftir slagtilburðin* omanfyri og part 4.3. *Eftirviðgerð og uppvenjing*.

Umframt uppvenjing og eftirviðgerð, so kunnu Almannastovan og Hjálpartólamiðstøðin í stóran mun ávirka livikorini hjá apopleksiraktum eftir skaðan. Áhugavert er, at

lutfalsliga nógv – fleiri enn 40 % - siga, at tey onki samband hava havt við Almannastovuna. Fleiri enn 20 % vísa á, at tey onki samband hava havt við Hjálpartólamiðstøðina. Ein stórir partur av teimum, sum onki samband hefur havt við hesar stovnar, vísa í spurnarblaðnum á, at tey júst hava tørv á ymiskum tænastrum frá Almannastovuni so sum stuðul til uppvenjing og eftirviðgerð umframt tørv á tænastrum frá Hjálpartólamiðstøðini.

Vantandi upplýsing um, hvørjir stuðulsmøguleikar eru, telist millum orsøkirnar til at tey, sum vísa á ein tørv, onki samband hava havt við m.a. Almannastovuna og Hjálpartólamiðstøðina. Hjálpartólamiðstøðin vísir eisini á, at ein av orsøkunum er, at Hjálpartólamiðstøðin hefur avmarkaðar ressoursir og hetta merkir, at ein ávís bíðitíð er. Hjálpartólamiðstøðin vísir á, at í árunum 2000-2002 eru innkomin millum 1300 og 1800 mál á hvørjum árið, og at talið av innkomnum málum er vaksið frá umleið 1075 í 1999 til 1750 í 2002. Nógv av hesum málunum eru avgreidd, men økti eftirspurningurin hefur ført við sær, at talið av óavgreiddum málum er vaksið frá 0 í 1999 til fleiri enn 750 óavgreidd mál við árslok í 2002, sigur Palli Mortensen, leiðari á Hjálpartólamiðstøðini.

Mynd 29. Hevur tú havt samband, samstarv og samskipti við niðan fyri nevndu stovnar / fólk eftir at tú er útskrivað/-ur?

Umframt at spurt varð, um nakað samband hevði verið við nevndu stovnar/fólk, so varð eisini spurt, hvussu tey mettu sambandið, samstarvið og samskiptið við nevndu stovnar/fólk eftir, at tey vóru útskrivaði. *Mynd 29.* omanfyri vísir, at tey sum hava havt samband við fysioterapeutar, ergoterapeutar ella talupedagogar, í stóran mun vísa á, at tey hava havt *heilt gott* ella *gott* samband, samstarv ella samskipti við nevndu uppvenjingar- / eftirviðgerðar fólk/stovnar.

Kanningin vísir, at tað er rættliga ymiskt, hvussu fólk meta sambandið, samstarvið og samskiptið við Almannastovuna og Hjálpartólamiðstöðina. Av teimum, sum hava havt samband við Almannastovuna, vísir ein stórir 1/3 á, at sambandið hevur verið *heilt gott* ella *gott*, ein lítil triðingur vísir á, at sambandið hevur verið *hampuligt*, meðan ein triðingur vísir á, at sambandið hevur verið *vánaligt* ella *heilt vánaligt*. Hvat viðvíkur Hjálpartólamiðstöðini, so siga fleiri enn 45 % av teimum, sum hava havt samband við Hjálpartólamiðstöðina, at sambandið hevur verið *heilt gott* ella *gott*. Umleið 20 % siga sambandið hevur verið *hampuligt*, meðan gott og væl 20 % siga at sambandið hevur verið *vánaligt* ella *heilt vánaligt*. Í spurnarblaðskanningini brúktu nøkur høvi at gera viðmerkingar viðvíkjandi ónøgd síni við t.d. Almannastovuna og Hjálpartólamiðstöðina, sí boksina niðanfyri.

Maður, 40-50 ár: Hjálpartólamiðstöðin ógvuliga vánalig, man bíðar í fleiri mánaðir.

Maður, 40-50 ár: Hjálpartólamiðstöðin kundi fyri tað sama iti "ó-hjálpartólamiðstöðin" ella havt læstar dyr.

Kvinna, 30-40 ár: Tað, sum er strævið er, Almannastovan. Arbeiðið gongur alt ov seint.

Stórir manglar á almenna netverkinum

Samanumtikið kann sigast, at tá tað viðvíkur støðuna hjá apopleksiraktum í Føroyum, so restar nógv í á almenna netverkinum. Tað restar nógv í viðvíkjandi kunning um stuðulsmøguleikar og tilboð annars frá Almannastovuni og Hjálpartólamiðstöðini. Harumframt er tað alt ov tilvildarligt, hvør verður kunnaður um teir stuðulsmøguleikar og tey tilboð, sum eru. Hetta førir eisini við sær, at fólk hava ymiskar fortreytir fyri at

søkja um hjálp og stuðul, og av somu orsök er atgongdin til hjálp og stuðul eisini ymisk frá einum persóni til annan, hóast talan kann vera um sama tørv. Kanningin vísir eisini, at tað eru lutfalsliga nógv, sum onki samband hava havt við eitt nú Almannastovuna. Hartil vísir kanningin eisini, at tað er sera ymiskt, hvussu tey, sum hava luttikið í kanningini, meta sambandið, samstarvið og samskiftið við t.d. Almannastovuna og Hjálpartólamiðstöðina.

Hvat viðvíkur Sernámsdeplinum, so er skipanin ein onnur, og eru ábendingar um, at henda skipan ger, at ein munandi partur av teimum, sum hevir tørv á tænastrum frá ella íggjøgnum Sernámsdepilin, verða kunnaði um, hvørjar tænastrur eru. Men orsaka av m.ø. vantandi fíggjarligari orka kunnu lutfalsliga fá tó gera nýtslu av tænastrum frá Sernámsdeplinum / talupedagogi. Kanningin vísir eisini, at rættiliga fá fáa viðgerð frá talupedagogi, hóast umleið 30 % hava havt samband við talupedagog.

Ein av orsökunum til, at tað eru stórir manglar á økinum hjá Almannastovuni, Hjálpartólamiðstöðini og Sernámsdeplinum, er spurningurin um fíggjarliga orku, ella rættari sagt vantandi fíggjarliga orku. Hesin spurningur er sum so ein spurningur um politiska raðfesting, men kann eisini knýttast at umsitingini av tí játtan, sum teir einstøku stovnarir fáa á Løgtingsfíggjarlógini. Hvørt umsitingin av játtanini er nøktandi er ikki uppgávan hjá hesari frágreiðingini at taka støðu til.

Men um skipanin hjá Almannastovuni og skipanin hjá Sernámsdeplinum, hvat viðvíkur samstarvinum við heilsuverkið, verður samanborin, so kann staðfestast, at samstarvið millum heilsuverkið og Almannastovuna ikki hevir verið eins gott og tað millum heilsuverkið og Sernámsdepilin. Lítið er at ivast í, at hetta eisini hevir havt ávirkan á, í hvønn apopleksirakt hava atgongd til stuðul og hjálp frá almennari síðu – og hugsandi er, at hetta eisini hevir stóra ávirkan á gerandisdagin hjá apopleksiraktum. Tað tykist heldur løgið, at tað ikki er eitt skipað samstarv millum sjúkrahúsverkið og Almannastovuna. - Eitt samstarv, sum tryggjar, at t.d. apopleksirakt (ella avvarðandi), sum orsaka av skaða ella sjúku fáa tørv á tænastrum frá t.d. Almannastovuni, sum liður í viðgerðini, verða kunnaði um stuðulsmøguleikarnir frá Almannastovuni. Ein slík skipan hevði neyvan ført við sær stórar fíggjarligar útreiðslur. Hartil er longu í dag ein slík

skipan millum sjúkrahúsini og Sernámsdepilin, har Sernámsdepilin fær fráboðan frá sjúkrahúsunum, tá metast skal um, hvør tørvurin er á t.d. taluviðgerð. Upplagt er, at ein slík skipan eisini verður gjørd millum sjúkrahúsini og Almanastovuna, soleiðis at Almanastovan eisini fær fráboðan frá sjúkrahúsinum, tá sjúklingar eru, sum kunnu hava tørv á tænastrá frá Almanastovuni.

Eftirviðgerð og uppvenjing hevur eisini stóran týdning fyri gerandisdagin hjá apopleksiraktum. Kanningin vísir, at lutfalsliga nógv hava onki samband havt við fysioterapeutar, ergoterapeutar ella talupedagog. Hetta gevur greiðar ábendingar um at enn restar nógv í av tilboðum á eftirviðgerð og uppvenjing – hesi viðurskifti verða viðgjørd í næsta parti.

4.3. Eftirviðgerð og uppvenjing

Kanningar í grannalondum okkara vísa, at eftirviðgerð og framhaldandi uppvenjing hevur stóran týdning fyri, hvussu væl apopleksirakt koma fyri seg eftir slagtilburðin. Heilafelagið hevur í fleiri ár víst á, at eftirviðgerðin og uppvenjingin í Føroyum er merkt av, at alt ov fá tilboð eru, og at eftirviðgerðin og uppvenjingin í nógvum førum er illa skipað. Hartil er ongin serviðgerðarstovnur í Føroyum, eins og t.d. Dianelund, Hornbæk og Vejlefyrd í Danmark, sum er serkønur í at venja upp m.o. apopleksirakt.

Hvussu verður viðgerðin í Føroyum skipað¹⁰

Skipaða uppvenjingin og eftirviðgerðin fyri apopleksirakt í Føroyum er skipað á Landssjúkrahúsinum, á Uppvenjingardeildini E3, sum eisini verður nevnd Apopleksideildin. Apopleksideildin varð sett á stovn í 1991, tá røktarstarvsfólkið á gomlu Røktar- og Heiliráðdeildini E2/E3 tóku stig til at skipa eina intensiva uppvenjingardeild fyri tey, ið vóru rakt av apopleksi. Røktarstarvsfólkið, tvs. sjúkrarøktarfrøðingar og sjúkrahjálparar, fingu upplæring í dagligari venjing av apopleksiraktum og fingu fysioterapeutar og ergoterapeutar við í hetta arbeiði. Hesi lögdu í felag ætlan um, hvussu viðgerðin á Apopleksideildini skuldi skipast.

---

¹⁰ Millum annað grundað á „Uppvenjingardeildin E3“, grein í Dimmalætting 6. feb. 2003.

Tá deildin varð sett á stovn í 1991, fevndi hon um 9 seingjarpláss. Eins og í grannalondunum okkara, verður á Apopleksideildini stórir dentur lagdur á, at viðgerðin fer fram alt samdøgrið og ikki bara, tá tey raktu er í fysio- ella ergoterapi. Hetta merkir, at viðgerðin av apopleksiraktum verður samskipað millum røktarstarvsfólk, fysioterapeutar, ergoterapeutar, talupedagogar, læknar, sálarfrøðingar, portørar, laborantar, røntgendeild, kostráðgeva, heimarøkt, avvarðandi os.fr. Eitt sokalla *døgn-rytmu-skema* verður gjørt fyri tann einstaka apopleksirakta, og fevnir hetta skema eisini um uppvenjing og røktarætlan. Avvarðandi hjá tí rakta verða boðin at taka lut í bæði uppvenjing og røktini av sjúklinginum; og tá sjúklingurin verður útskrivaður, verður ætlan um framtíðar uppvenjing og røkt eisini lögð til rættis í samstarvi við avvarðandi. Hendan kanningin vísir tó, at skifti frá heilsuverkinum til almannaverkið (frá innlegging á sjúkrahúsi til eftir útskriving av sjúkrahúsi) í mongum førum ikki riggar nóg væl. Tilboðini eftir útskrivingina eru ov fá, og hetta ávirkar eisini í hvønn mun tann apopleksirakti framhaldandi kann fáa røttu viðgerðina.

Apopleksideildin hevur ført við sær stór framstig fyri apopleksirakt í Føroyum, og hevur deildin eisini stóran týðning fyri, hvussu væl apopleksirakt koma fyri seg eftir skaðan. Úrslit frá kanningum í grannalondum okkara av týðninginum av serdeildum fyri apopleksirakt vísa, at sjúklingar, ið verða innlagdir á apopleksideildir, koma skjótari fyri seg enn sjúklingar, ið verða lagdir inn á vanligar deildir. Harumframt eru framtíðar útlitini hjá apopleksiraktum, ið verða innlögð á apopleksideildir, bjartari enn hjá teimum, ið verða innlagdir á vanligar deildir. Úrslitini av kanningunum í grannalondum okkara hava eisini ført við sær, at leiðreglur eru gjørdar um, at øll apopleksirakt skulu leggjast beinleiðis inn á apopleksideildir.

Í Føroyum er ongur tílíkar leiðreglur gjørdar, og er hartil ivasamt, í hvønn mun ein slík leiðregla kundi verðið gjøgnumförd í Føroyum. Ein stórir trupulleiki er, at á Apopleksideildini á Landssjúkrahúsinum eru ikki nóg nógv seingjarpláss. Í januar 2003 vóru, orsakað av umleggingum, bert 7 seingjarpláss á deildini, 2 færri enn í 1991, tá deildin varð stovnað. Og tá hugsað verður um, at 70-100 føroyingar hvørt ár verða raktir av apopleksi, so er greitt, at verandi umstøður á Apopleksideildini ikki eru nøktandi. Úrslitið er, sum eisini verður staðfest í hesi kanningini, at ein partur av teimum

apopleksiraktu ongantíð verða innløgð á Apopleksideildina. Hetta hevur uttan iva stóra ávirkan á, hvussu støðan hjá apopleksiraktum verður eftir skaðan.

Heilafelagið hevur seinastu árin roynt at fingið broytt mannagongdina viðvíkjandi viðgerð og uppvenjing av apopleksiraktum í Føroyum soleiðis, at øll, ið verða rakt av apopleksi, verða innløgð á Apopleksideildina skjótast til ber.

Ongin uppvenjingarstovnur er í Føroyum afturat Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum, eins og vit kenna tað í grannalondum okkara. Hetta førir eisini við sær, at nógv apopleksirakt verða slept uppá fjall eftir innleggingartíðarskeiðið á sjúkrahúsinum, og hevur hetta stóra negativa ávirkan á, hvussu apopleksirakt koma fyri seg aftur eftir slagtilburðin.

Tilboð og tørvur

Sum er, er ongin almenn uppgerð yvir, hvussu nógv apopleksirakt í Føroyum fáa uppvenjing / eftirviðgerð á serviðgerðarstovni eftir innleggingina á sjúkrahúsi. Hendan kanningin gevur tó greiðar ábendingar um hesi viðurskifti, við tað, at spurt varð um tann apopleksirakti varð innlagdur á serviðgerðarstovn til uppvenjingar og eftirviðgerð eftir innleggingina á sjúkrahúsinum.

Okkurt bendir á, at tey, sum hava svarað spurnarblaðnum, hava verið eitt sindur í iva, tá tey hava svarað hesum spurninginum, tí fleiri hava svarað *ja* og so viðmerkt, at tey finga uppvenjing á t.d. Apopleksideildini ella á Klaksvíkar- og Suðuroyar Sjúkrahúsi. Greitt er, at viðgerð hjá fysioterapeuti nakrar ferðir um vikuni á Apopleksideildin á Landssjúkrahúsinum ella á Klaksvíkar og Suðuroyar Sjúkrahúsi ikki kann samanberast við døgnaviðgerðina á serviðgerðarstovnum sum t.d. Dianelund í Danmark. Av somu orsök hevði tað givið eina skeiva mynd, um víst varð á, at fleiri enn helvtin hava svarað *ja*, at tey finga uppvenjing og eftirviðgerð eftir innleggingartíðina á sjúkrahúsinum. Hugt varð tí eftir, hvørjar viðmerkingar vórðu gjørdar í samband við henda spurning og á henda hátt varð komið fram til, at 13 % av teimum 102, sum hava svarað hesum spurninginum, hava verið innløgð á serviðgerðarstovn til uppvenjingar (sí eisini *Mynd 30.*). Umleið 45 % vísa á, at teimum ikki er boðin uppvenjing ella eftirviðgerð, meðan

42 % hava víst á, at tey finga viðgerð á sjúkrahúsi í Føroyum. Í samband við viðgerðina á sjúkrahúsi í Føroyum framgongur tað av viðmerkingunum á spurnarbløðunum, at talan serliga hevur verið um viðgerð hjá fysioterapeuti og/ella ergoterapeuti nakrar ferðir um vikuna. Í nógvum førum varð viðmerkt, at hendan viðgerð varð skipað í innleggingartíðarskeiðinum, og at viðgerðin helt uppá, tá tey vórðu útskrivað. Nøkur dømi eru í kassanum niðanfyri.

Kvinna, 80-89 ár: Onga viðgerð fingið eftir, at eg varð útskrivað.

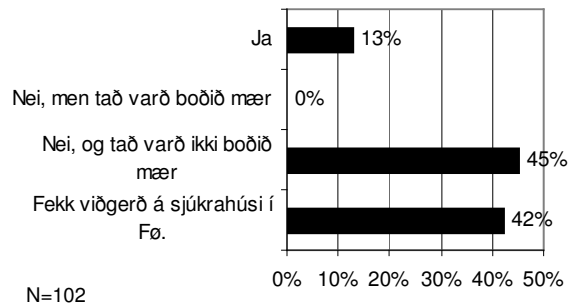
Kvinna, 70-79 ár: Ongin skipan eftir útskriving.

Maður, 69 ár: Ongin viðgerð eftir útskriving.

Ein tann størsti trupulleikin hjá apopleksiraktum í Føroyum er, at tilboðini, hvat uppvenjing og eftirviðgerð viðvíkur, eru alt ov fá og hartil vánaliga skipað. Kanningin vísir, at bert fá fáa regluliga hjálp, uppvenjing og vegleiðing frá fysioterapeuti, ergoterapeuti og talupedagogi – sí *Mynd 31*.

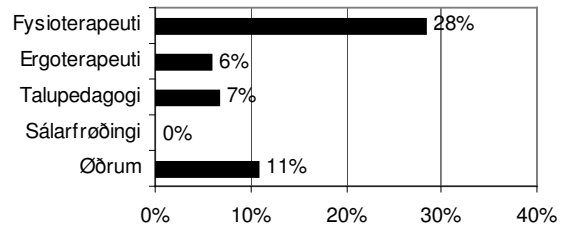
Ongin hevur víst á, at tey fáa hjálp frá sálarfrøðingi, meðan nøkur hava víst á, at tey fáa hjálp og uppvenjing frá øðrum – í nøkrum førum varð viðmerkt, at heimarøktin hjálpti til viðvíkjandi uppvenjing. Umframt at spurt varð um, hvørja hjálp, uppvenjing og vegleiðing apopleksirakt fáa, so varð í kanningini eisini spurt um, hvønn tørv apopleksirakt sjálvi meta seg hava hesum viðvíkjandi. *Mynd 32*. vísir greitt, at har

Varð tú innløgð/-lagdur á serviðgerðarstovn til uppvenjingar/eftirviðgerð eftir innleggingina á sjúkrahúsinum?

Mynd 30. Varð tú innløgð/-lagdur á serviðgerðarstovn til uppvenjingar/eftirviðgerð eftir innleggingina á sjúkrahúsinum?

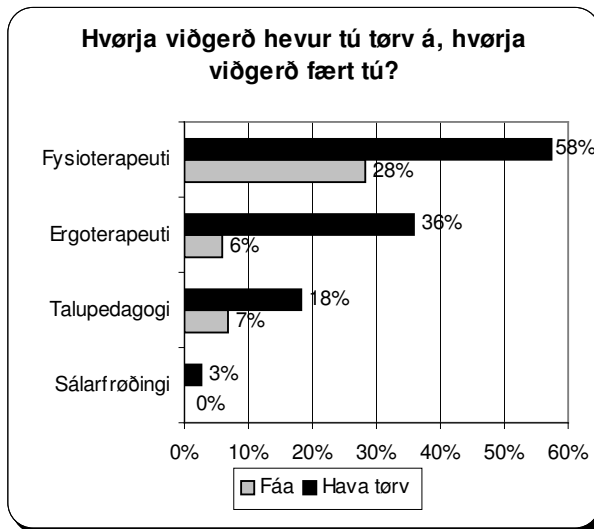
Fært tú hjálp, uppvenjing ella vegleiðing frá?

Mynd 31. Fært tú hjálp, uppvenjing ella vegleiðing frá? (fleiri krossar kunnu setast)

er ein stórir tørvur, sum ikki verður nøktaður.

Viðmerkingarnir í spurnarbløðunum geva eisini ein mynd av, at tey apopleksiraktu í fleiri førum sjálvi hava galdið fyri uppvenjing og viðgerð hjá fysioterapeuti, umframt at dømi eisini eru um, at tey sjálvi hava stríðst við at leggja uppvenjingina til rættis. Í spurnarblaðnum hava fleiri eisini víst ónøgd í samband við uppvenjing og viðgerð. Nakrar av viðmerkingunum eru í kassanum niðanfyri.

Mynd 32. Hvørja viðgerð hevir tú tørv á, hvørja viðgerð færst tú? (fleiri krossar kunnu setast)

Kvinna, 70-79 ár: Alt for skjótt heim. Burdi havt meira trening.

Maður, 70-79 ár: Viðgerðin hevir verið illa skipað.

Kvinna, 70-79 ár: Eg havi galdið alla fysioterapi sjálv.

Maður, 70-79 ár: Vit hava strongt á sjálvi – annars var lítið hent.

Kvinna, 70-79 ár: Venjing illa fyriskipað – avlýst, útsett og ikki sett ígongd aftur.

Kvinna, 60-69 ár: Eg havi trenað sjálv. Gekk til fysioterapi, havi galdið alt sjálv.

Maður, 50-59 ár: Vildi hildið, at tað skuldi verði nógv meiri gjørt

Kvinna, 50-59 ár: Viðgerðin hevir verið illa skipað. Um eg ikki sjálv tók um endan, hevði eg í dag sitið í rullustóli.

Maður, 40-49 ár: Hevði ov lítil amboð at arbeiða við

Kvinna, 40-49 ár: Eg og avvarðandi skipaði viðgerðina. Eg mátti sjálv biða um viðgerð.

Ein annar trupulleiki hevur verið, at apopleksirakt – eins og nógvir aðrir sjúklingar – hava verið rakt av sparingum og verkfalli. Sparingar og verkfall hava í fleiri førum ført við sær, at uppvenjingin er steðgað ella útsett í langa tíð. Hetta hava fleiri víst sína ónøgd við í viðmerkingum á spurnarblaðnum – nøkur dømi eru víst í kassanum niðanfyri.

Kvinna, 80-89 ár: Vegna verkfall varð upptreningin seinkað í ein mánaða.

Kvinna, 80-89 ár: Fekk onga viðgerð tær fyrstu vikurnar eftir heilabløðingina vegna verkfall á Landssjúkrahúsinum. Eg og avvarðandi eru sera illa nøgd við, at eg varð offur fyri ósemju á Landssjúkrahúsinum.

Kvinna, 40-49 ár: Varð útskrivað vegna verkfall. Fekk ongantíð boð at mæta aftur.

Kvinna, 70-79 ár: Gekk á Sernámsdeplinum eina tíð, men tað kundi bert verða tveir tímar um vikuna. og skjótt bleiv skorið niður til ein tíma, alt ov lítið til upplæring í at tosa, og tá ringu tíðirnar koma, komu boð, at nú vóru eingir pengar til meira, og ikki koma meira, tá fór alt fyri bakka ikki minst sálarliga. **IKKI PENINGUR TIL EIN TÍMA.**

Maður, 50-59 ár: Eg meti, at eg hevði verið betur fyri, um eg hevði fingið fysioterapi og ergoterapi alla tíðina, men í 2½ ár fekk eg onga uppvenjing orsakað av vantandi peningi til sjúkrahúsið her á staðnum.

Stórir tørvur á serviðgerðarstovni

Ein greið niðurstøða av kanningin av viðurskiftunum hjá apopleksiraktum í Føroyum er, at tað er stórir tørvur á einum serviðgerðarstovni í Føroyum, har apopleksirakt fáa tað uppvenjing og viðgerð, ið teimum veruliga tørvar. Manglar, hvat viðvíkur uppvenjing og viðgerð, ávirka greitt, hvussu apopleksirakt koma fyri seg eftir slagtilburðin. Av somu orsök hevur ein serviðgerðarstovnur stóran týdning, og hevði ført við sær betri lívskvalitet og ein lættari gerandisdag fyri apopleksirakt og avvarðandi teirra.

Umframt, at ein serviðgerðarstovnur hevði bøtt um livikorini hjá apopleksiraktum, so vísa kanningar í grannalondum okkara eisini, at jú betri apopleksirakt koma betri fyri seg eftir slagtilburðin, jú minni er tørvurin á røkt. Hetta merkir eisini, at tað eru ávísar samfelagsbúskaparligar sparingar í at veita góða viðgerð.

4.4. Tænastur og tilboð

Umframt, at apopleksirakt hava tørv á eftirviðgerð, tænastrum og tilboðum í samband við uppvenjing, hava apopleksirakt eisini tørv á øðrum tænastrum, almennum eins og og privatam. Hesar tænastrur kunna m.a. snúgva seg um heimarøkt, vitjan av heimasjúkrasystur, fótrøkt, mattænastru, koyritænastru, fíggarliga hjálp, tilboð um arbeiði á vardum verkstaði os.fr. Hesar tænastrur ella hesi tilboð eru í stóran mun við til at fáa apopleksirakt at gerast ein part av vanligu gerandisdegnum aftur.

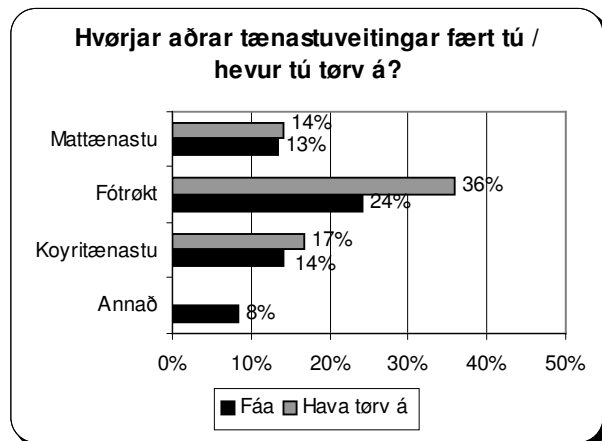
Hvat viðvíkur heimarøkt og vitjan av heimasjúkrasystur, vísa tilsamans gott og væl 70 % á, at tey fáa antin heimahjálp, vitjan av heimasjúkrasystur ella bæði. Út við 30 % vísa á, at tey hvørki fáa heimahjálp ella vitjan av heimasjúkrasystur. Ein partur av teimum, sum hvørki fáa heimarøkt ella vitjan av heimasjúkrasystur eru tey,

sum eru komin frægast fyri seg aftur eftir slagtilburðin. Í kanningini varð ikki spurt um, hvør tørvurin er á heimahjálp og vitjan av heimasjúkrasystur, og ber tí ikki til at siga nakað um, hvørt ein ónøktaður tørvur er á tænastrum á hesum økjunum.

Umframt spurningar viðvíkjandi heimarøkt og heimasjúkrasystur, so varð eisini spurt um ávísar aðrar tænastrur. Millum annað varð spurt, um tey fingtu mattænastru (mat koyrdan út), fótrøkt og koyritænastru. Harumframt varð eisini spurt, um tørvur varð á nevndu tænastrum. Eins og víst í Mynd 34., so er tørvurin hvat viðvíkur mattænastru í stóran mun nøktaður.

Mynd 33. Fært tú heimarøkt ella vitjan av heimasjúkrasystir?

Mynd 34. Hvørjar aðrar tænastruveitingar færst tú/hevur tú tørv á?(fleiri krossar kunnu setast)

Tørvurin á fótrøkt er hinvegin ikki nøktaður – 36 % vísa á, at tey hava tørv á fótrøkt, meðan 24 % vísa á, at tey fáa fótrøkt. Hvat viðvíkur koyritænastu, so er tørvurin eisini á leið nøktaður¹¹. Millum aðrar tænar, ið viðmerktar vóru á spurnarblaðnum, vísti summi á, at tey fáa stuðul eitt ávíst tímatal um vikuna, onnur vístu á, at tey sloppu til umlættingar, meðan aftur onnur vístu á, at familja veitti koyritænastu.

Í spurnarblaðnum varð eisini spurt, um rindað verður fyri hesar tænar. Av tí, at lutfalsliga fá hava svarað hesum spurninginum, kann ongin greið niðurstøða gerast annað enn at staðfesta, at nøkur hava víst á, at tey rinda sjálvi fyri tænar, meðan onnur vísa á, at tey rinda fyri tænar partvíst ella við stuðli frá Almannastovuni, meðan onnur siga seg onki rinda fyri tænar.

4.5. Arbeiði og frítíð

Ein týðandi partur av sosialu samveru okkara er knýtt at sambandinum við onnur fólk. Hetta sambandið fevnir undir vanligum umstøðum um samband við familju og skyldfólk, samband við starvsfelagar og samband við fólk við somu frítíðaráhugamálum. Tá ein orsaka av sjúku verður avskorin frá at arbeiða og at taka lut í frítíðartilboðum, so ávirkar hetta ikki bert kropsliga og fíggjarliga, men eisini í stóran mun sálarliga. Av somu orsök er tað av stórum týðningi, at alt verður gjørt fyri at fáa fólk virkin aftur, antin tað er í vanligum ella vardum størvum, umframt at hjálp verður givin til at finna nýggj frítíðarítriv.

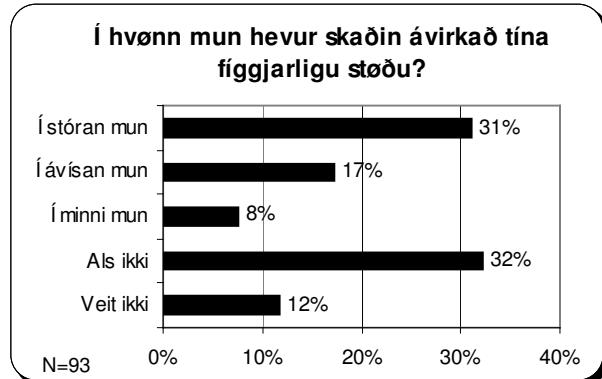
Eins og víst omanfyri, í partinum *Støðan í dag, eftir slagtilburðin*, so vísir kanningin, at einans 15 % av teimum, sum vóru virkin á arbeiðsmarknaðinum, varðveittu starv sítt fult ella partvíst eftir skaðan. Høvuðsorsøkin til hetta er óarbeiðsføri orsaka av fylgjunum, sum slagtilburðurin førði við sær. Óarbeiðsføri hevur oftani bæði fíggjarligar, kropsligar og sálarligar fylgjur. Í kanningini varð eisini spurt um nøkur av hesum viðurskiftunum.

---

¹¹ Sum er skipar MBF og Almannastovan fyri koyritænastu í Tórshavn, Klaksvík, Norðoyggjum og í Vestmanna.

Fíggjarlig ávirkan

Hvat viðvíkur fíggjarligu ávirkanini, so søgdu 31 %, at slagtilburðurin hevði í stóran mun ávirkað fíggjarligu støðuna. 17 % søgdu, at skaðin í ávísan mun hevði ávirkað fíggjarligu støðuna. Meðan 8 % søgdu at ávirkanin var í minni mun. 32 % søgdu, at skaðin hevði als ikki ávirkað fíggjarligu støðuna. 12 % søgdu seg ikki vita, hvørt skaðin hevði ávirkað fíggjarligu støðuna ella ikki.

Mynd 35. Í hvønn mun hevur skaðin ávirkað tína fíggjarligu støðu?

Um hugt verður at, hvørji tey eru, ið siga, at skaðin hevur ávirkað fíggjarligu støðuna, so er tað serliga talan um fólk, sum vóru virkin á arbeiðsmarknaðinum, tá skaðin hendi – og sum orsaka av skaðanum ikki varðveitti starv sítt. Í kanninginini varð spurt, um tørvur varð á fíggjarligari hjálp, og svaraðu nøkur, at tað høvdu tey – hesi svaraðu eisini øll, at skaðin hevði havt stóra ávirkan á teirra fíggjarligu støðu. Nøkur einstøk av hesum vístu eisini á, at tey fáa fíggjarliga hjálp frá Almannastovuni.

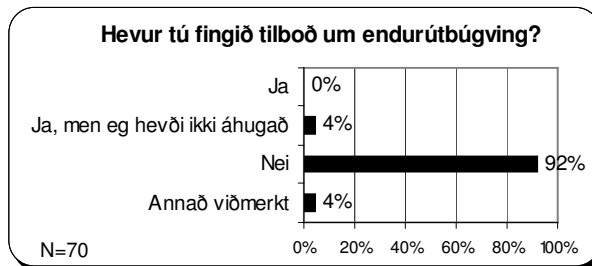
Endurútbúgving, vard størv, frítíðarítriv

Tá fólk í arbeiðsførum aldri missa arbeiði orsaka av skaðum og/ella missa frítíðarítrivini, so er vanligt í m.a. Danmark, at apopleksirakt verða boðin endurútbúgving, boðin vard størv ella arbeiði á vardum verkstaði. Og hvat viðvíkur frítíðarítrivunum, so verður eisini hjálp givin til at finna nýggj frítíðarítriv¹². Líknandi skipanir finnast eisini í Føroyum, tó er ongin skipan viðvíkjandi frítíðarítrivsvegleiðara í Føroyum.

¹² Í Danmark finnast m.a. skipanir, har frítíðarítrivsvegleiðarar uppsøkja m.o. apopleksirakt og hjálpa teimum at finna nýggja frítíðarítriv

Hendan kanningin vísir, at bert einstøk av teimum apopleksiraktu í Føroyum eru boðin endurútbúgving. Og í teimum førum endurútbúgving varð boðin, var ikki áhugi fyri tí. Fleiri enn 90 % svaraðu, at tey ikki høvdu fingið tilboð um endurútbúgving, meðan

nøkur fá gjørdu viðmerkingar um, at tey høvdu ikki fingið hesi tilboð. Um hugt verður at aldursbýtinum, so eru tað bert fólk, sum eru omanfyri pensjónsaldur, sum siga seg hava fingið tilboð um endurútbúgving, og er tí hugsandi, at tað er nøkur ár síðan, at tey hava fingið hetta tilboð. Ongin í arbeidssførum aldri sigur seg hava fingið tilboð um endurútbúgving. Trupult er út frá kanningini at gera metingar um, hvørt nóg nógv verður gjørt fyri at endurútbúgva fólk, sum orsaka av skaðum ikki kunnu venda aftur til starvið, ið tey høvdu áðrenn skaðan. Staðfestast kann tó, at bert einstøk av teimum, sum hava lutikið í kanningini, hava fingið tilboð um endurútbúgving.

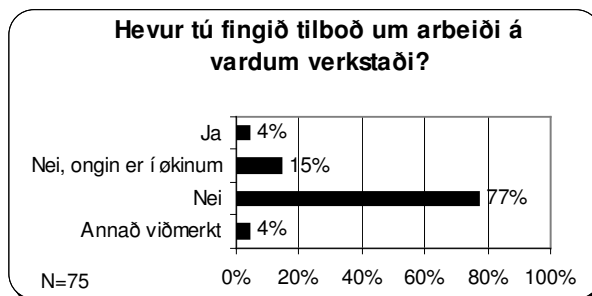

Mynd 36. Hevur tú fingið tilboð um endurútbúgving?

Vardir verkstaðir

Vardir verkstaðir eru partar av Serstovnadeildina, sum er ein partur av Serforsorgini. Endamálið við vardum verkstaðum er at veita arbeidstilboð til teirra, ið ikki hava fullan arbeidssfæleika. Sum er, eru vardir verkstaðir í Tórshavn, í Klaksvík, og í Vági (umframt hetta er dagtilboð í Sørvági).

Umframt tilboð um endurútbúgving finnast eisini tilboð um arbeiði á vardum verkstaði. Kanningin vísir, at bert einstøk hava fingið tilboð um arbeiði á vardum verkstaði, meðan 15 % vísa á, at onki slíkt tilboð finnist í økinum, har tey búgva. Fleiri enn 80 % vísa á, at tey hava ikki fingið tilboð um arbeiði á vardum verkstaði – 77 % hava svarað *nei*, meðan einstøk (4 %) hava viðmerkt í spurnarblaðnum, at tey hava ikki fingið hetta tilboð. Ein orsök til hetta kann verða, at tað eru bert vardir verkstaðir í ávísnum pørtum av landinum, og eru tað harumframt lutfalsliga fá pláss á hesum verkstaðum.

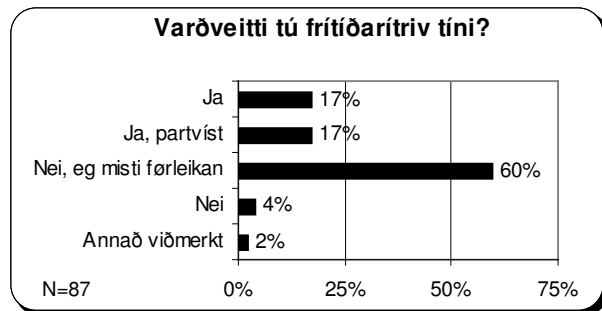
Mynd 37. Hevur tú fingið tilboð um arbeiði á vardum verkstaði?

Spurt varð ekki í kanningini, hvört eitt ynski var um at sleppa at arbeiða á vardum verkstaði. Av somu orsök ber ekki til at siga nakað um, hvør tørvurin er. Hinvegin hevur tað stóran týdning fyri tann einstaka sum menniskja, at ein kemur út millum fólk, antin millum starvsfelagar á einum vardum verkstaði ella í samband við frítíðarítriv. Tí eigur stór orka at verða lögð í at aktivera fólk, ið av sjúkuávim hava mist arbeiðsførleikan.

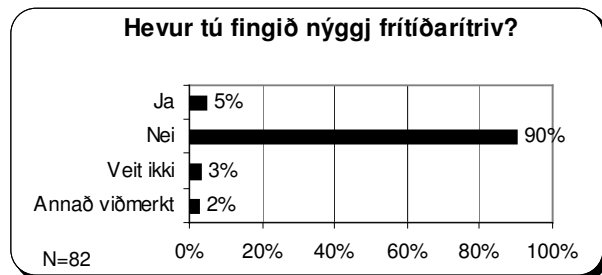
Hvat viðvíkur frítíðarítrivunum, so mistu 60 % frítíðarítrivini orsaka av skaðanum, sí eisini *Mynd 38*. Gott og væl 15 % søgdu tey varðveittu frítíðarítrivini, meðan gott og væl 15 % søgdu seg partvíst varðveita frítíðarítrivini. Einstøk hava viðmerkt, at tey høvdu serlig frítíðarítriv, sum skaðin forðar teimum í at taka lut í, meðan einstøk vístu á, at tey høvdu ongi frítíðarítriv.

Spurt varð eisini í spurnarblaðs-kanningini, um nýggj frítíðarítriv vóru komin í staðin fyri tey ”gomlu”. Til hetta svaraðu bert heilt fá, 5 %, at tey høvdu fingið nýggj frítíðarítriv. 90 % søgdu *nei*, tey høvdu ikki fingið nýggj frítíðarítriv, meðan einstøk søgdu seg ikki vita og einstøk viðmerktu, at har tey búðu, vóru fáir møguleikar.

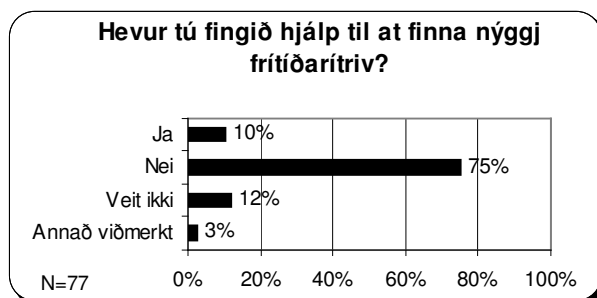
Eisini varð spurt, um hjálp varð fingin til at finna nýggj frítíðarítriv. 10 % svaraðu *ja*,. 75 % søgdu, tey onga hjálp høvdu fingið, meðan 15 % søgdu seg ikki vita ella viðmerktu, at tey ikki kendu til tilboð av hesum slagi.

Mynd 38. Varðveitti tú frítíðarítriv tíni?

Mynd 39. Hevur tú fingið nýggj frítíðarítriv?

Mynd 40. Hevur tú fingið hjálp at finna nýggj frítíðarítriv?

Fá tilboð um vard størv, endurútbúgving og um hjálp at finna frítíðarítriv

Samumtikið gevur kanningin eina greiða mynd av, at tað eru rættliga fáa tilboð um vard størv, endurútbúgving ella tilboð um hjálp til at finna nýggj frítíðarítriv. Sostatt verður reiðiliga lítið gjørt fyri at aktivera fólk, sum av sjúkuávim hava mist arbeiðsførleikan ella førleikan til at taka lut í ”gomlu” frítíðarítrivunum. Hetta merkir eisini, at ein samfelagsbólkur (í hesum førinum apopleksirakt) í stóran mun er avskorin frá at knýta samband við fólk gjøgnum arbeiði og frítíðarítriv. – Avskorin frá at verða partur av einum arbeiðsplássi ella hoyra til ein bólur við felags frítíðaráhugamálum.

Tá hugsað verður um, at ein stórir partur av okkara lívið undir vanligum umstøðum er knýtt at samveruni við starvsfelagar og sambandinum við fólk við somu frítíðaráhugamálum, so hevur tað víttfevandi fylgjur fyri okkum sum menniskju at verða avskorin frá hesum samverum. Samvera við onnur fólk er í stóran mun við til at mynda okkum sum menniskju, missa vit møguleikan fyri at knýta hesi samveru, gerast vit fátækari sum menniskju.

At so fá av teimum, sum luttaka í hesari kanningini, fáa tilboð um vard størv, endurútbúgving ella tilboð um hjálp til at finna nýggj frítíðarítriv, gevur eina greiða mynd av, at hesin parturin av okkara gerandisdegi ikki verður raðfestur av almenna netverkinum.

5. Samandráttur og niðurstøða

Hendan kanning av viðurskiftunum hjá apopleksiraktum í Føroyum er tann fyrsta av sínum slag. Kanningin er umbiðin av Heilafelagnum, sum arbeiðir fyri at bóta um viðurskiftini hjá apopleksi- og afasiraktum í Føroyum.

Kanningin er grundað á eina spurnarblaðskanning, ið varð gjørd í apríl og mai mánaða í 2003. Tilsamans svaraðu 120 apopleksirakt í Føroyum spurnarblaðnum.

Endamálið við kanningin er at lýsa nøkur viðurskifti hjá apopleksiraktum í Føroyum.

Hesi viðurskifti fevna m.a. um:

- persónlig og sosial viðurskifti
- viðurskifti viðvíkjandi sjálvum slagtilburðinum (apopleksi'ini)
- innleggingina á sjúkrahúsi
- støðuna í dag, eftir slagtilburðin
- uppvenjing og eftirviðgerð
- sambandið við og tilboð frá almannaverkinum

Umframt at lýsa nøkur viðurskifti hjá apopleksiraktum er endamálið við kanningini eisini at gera eina meting av, hvat kann gerast fyri at bóta um støðuna hjá apopleksiraktum. Tikið verður samanum hesi seinni viðurskiftini í hesum partinum av kanningini.

Ein heildarniðurstøða, sum kann gerast útfrá kanningini er, at apopleksirakt í Føroyum ikki koma eins væl fyri seg eftir slagtilburðin sum apopleksirakt í Danmark. Av somu orsøk eru tað eisini lutfalsliga fleiri apopleksirakt í Føroyum enn í Danmark, sum eru avskorin frá at taka lut í nógvum viðurskiftum, sum vit vanlig meta sum ein heilt náttúrligan part av gerandisdegnum. Til dømis at lata seg í og úr klæðnum, at busta tenn, at fáa sær at eta, at lesa bløðini, at fara til handils, at fara til arbeiðis, at gera nýtslu av frítíðartilboðum. Hetta merkir eisini, at nógv apopleksirakt í Føroyum í stóran mun eru sosialt avbyrgd.

Orsøkirnar til, at apopleksirakt í Føroyum ikki koma eins væl fyri seg aftur og apopleksirakt í Danmark tykjast vera fleiri. Men ein tann týðningarmesta er, at ongin intensivur uppvenjingar- og eftirviðgerðarstovnur er í Føroyum, og vísir kanningin eisini, at uppvenjingin og eftirviðgerðin í nógvum førum steðgar við útskriving av sjúkrahúsinum. Ein greið niðurstøða í kanninginini er sostatt eisini, at tað er ein trupulleiki fyri apopleksirakt í Føroyum, at tey ikki fáa líka góð tilboð um uppvenjing og eftirviðgerð sum apopleksirakt í Danmark.

Tørvur á einum intensivum eftirviðgerðar- og uppvenjingarstovni

Kanningin vísir, at tað eru lutfalsliga fá, sum hava fingið ella fáa uppvenjing og eftirviðgerð, meðan tað bert eru einstøk, sum hava fingið intensiva uppvenjing og eftirviðgerð á serviðgerðarstovnum í Danmark. Kanningin vísir eisini, at lutfalsliga nógv hava onki samband havt við ergo- og fysioterapeut, talupedagog ella við sálarfrøðing - sum kunnu sigast verða kjarnin í sjálvari uppvenjingini og eftirviðgerðini - eftir útskrivingina av sjúkrahúsinum.

Í grannalondum okkara eru intensivu eftirviðgerðar- og uppvenjingarstovnar skipaðir við tilboðum um viðgerð og uppvenjing frá ergo- og fysioterapeutum, talupedagogum, og sálarfrøðingum. Harumframt eru røktarstarvsfólk á slíkum stovnum serútbúgvini í at veita tænastr til apopleksirakt. Eftirviðgerðin og uppvenjingin á slíkum stovnum fer ikki bert fram í einstakar tímar hvønn dag ella nakrar ferðir um vikuna - soleiðis sum tilboðini eru í Føroyum í dag -, men alt samdøgrið. Og júst hetta er avgerandi fyri, hvussu gott apopleksirakt koma fyri seg aftur.

Ein avleiðingin av, at ongin intensivur uppvenjingar- og serviðgerðarstovnur er í Føroyum er sostatt, at stórir partur av teimum apopleksiraktu ikki fáa hjálp til at koma so gott fyri seg aftur sum tilber eftir slagtilburðin. Hetta hevur álvarsligar avleiðingar fyri støðuna hjá apopleksiraktum og avvarðandi, sum av somu orsøk hava stóran tørv á stuðli og hjálp frá almanna- og heilsuverkinum.

Ein intensivur eftirviðgerðar- og uppvenjingarstovnur hevði bøtt munandi um støðuna hjá apopleksiraktum í Føroyum. Hjá nógvum apopleksiraktum hevði hetta ført við sær,

at gerandisdagurin gjørdist lættari, og at man hevði fingið betri móguleikar at luttaka í samfelagnum enn í dag – og ikki kent seg sum ein *gloymdan* part av samfelagnum. Umframt tann menniskjasliga partin, so vísa úrslit úr grannalondum okkara, at intensivir eftirviðgerðar- og uppvenjingarstovnar eisini hava munandi samfelagsbúskaparligar sparingar við sær. Betri eftirviðgerð og uppvenjing førir við sær, at apopleksirakt koma betri fyri seg aftur og í størri mun eru før fyri at klára seg sjálvan. Kanningar í Danmark vísa, at deyðstíttleikin og tørvurin á røktarheimsplássum minkar við 25 % orsaka av betri viðgerð. Somuleiðis styttist innleggingartíðin við 25 % orsaka av betri viðgerð. Hetta merkir eisini, at tørvurin á røkt og stuðli minkar, og viðførir hetta stórar samfelagsbúskaparligar sparingar .

Tørvur á betri tænastrum frá Almannastovuni

Kanningin vísir eisini greitt, at tað er stórir tørvur á, at tænastrurnar frá Almannastovuni gerast betur. Fyri apopleksirakt kunnu tænastrur frá almannaverkinum hava avgerandi týðning fyri gerandisdagin. Tilboð um t.d. stuðul til umbygging av húsum, um stuðul til viðgerð ella um hjálptól frá Hjálpartólamiðstøðini kunnu hava ómetaliga stóran týðning fyri tann einstaka.

Almannastovan hevur skyldu til at upplýsa um, hvørjir móguleikar eru fyri at fáa stuðul frá Almannastovuni. Men ein munandi partur av teimum, sum hava luttikið í kanningini vísa á, at tey ongantíð eru kunnað um, hvørjir stuðulsmóguleikarnir eru frá Almannastovuni. Av teimum sum eru kunnað ella partvíst kunnað, vísa lutfalsliga fá á, at tað er sosialráðgevi, sum hevur kunnað um, hvørjir stuðulsmóguleikarnir eru. Fleiri vísa á, at tað antin er familjan, vinfólk ella onnur, sum hava kunnað tey um hesi viðurskifti. Vantandi kunning um, hvørjir stuðulsmóguleikarnir hjá Almannastovuni eru, førir helst eisini við sær, at atgongdín til tænastrur gerst truplari, tí hvussu kunnu fólk søkja um at fáa eina tænastruveiting, sum tey ikki vita um?

Ein av orsökunum til, at nógv apopleksirakt ikki eru kunnað um, hvørjir stuðulsmóguleikarnir eru hjá Almannastovuni, er, at skipanin í dag er grundað á, at brúkarin skal venda sær til Almannastovuna – og ikki umvent. Fyri fólk, sum orsaka av álvarsligari sjúku fáa tørv á hjálp frá Almannastovuni, er hendan skipan tung og stirvin.

Tað kennist óveruligt, at ein persónur, ið verður raktur av t.d. einum slagtilburði (apopleksi), umframt at stríðast við sjúkuni og teimum kropsligu og sálarligu fylgjunum av sjúkuni, eisini skal finna tíð til at seta seg í samband við Almastovuna um at fáa hjálp. Tað átti at verið ein heilt náttúrligur partur av viðgerðini á sjúkrahúsinum, at Almastovan kunnaði um, hvørjir stuðulsmøguleikar eru.

Tørvur á betri samstarvi og samskifti millum heilsuverkið og almannaverkið

Tørvur er á, at samskiftið og samstarvið millum heilsuverkið og almannaverkið – sjúkrahúsin og Almastovuni verður bøtt. Í dag finnast samstarvsskipanir, sum uttan stórvegis trupulleikar eisini kundu verið settar í verk millum sjúkrahúsin og Almastovuna. Til dømis er ein samstarvsskipan millum sjúkrahúsin og Sernámsdepilin, sum førir við sær, at Sernámsdepilin verður kunnaður, tá ein sjúklingur verður innlagdur, sum kann hava tørv á tænastrum (t.d. taluhjálp / talupedagogi) frá Sernámsdeplinum. Ein tílik samstarvsskipan átti eisini at verið sett í verk ímillum sjúkrahúsin og Almastovuna, soleiðis at Almastovan verður kunnað, tá ein sjúklingur verður innlagdur, sum kann hava tørv á tænastrum frá Almastovuni.

Almastovan hevur í samband við hesa kanningina víst á, at Almastovan seinastu mánaðirnar hevur arbeitt við at seta í verk nýggjar mannagongdir, sum skulu tryggja eina betri tænastru. Hesar mannagongdir fevna eisini um samskifti og samstarv við heilsuverkið. Ikki ber til út frá hesari kanningini at siga nakað um, hvørja ávirkan hesar broytingar á Almastovuni hava við sær.

Tørvur á skipanum, sum seta apopleksirakt ígongd aftur eftir skaðan

Ein onnur niðurstøða av kanningini er, at tá samanborið verður við Danmark, so eru tað lutfalsliga fá apopleksirakt í Føroyum, sum eftir skaðan koma ígongd aftur við arbeiði og frítíðarítriv. Ein av orsøkunum til hetta er, at ov fá tilboð eru á hesum økinum, og lítið og onki verður gjørt fyri at hjálpa fólki ígongd aftur eftir skaðan.

Hóast nógv apopleksirakt í minni ella størri mun missa arbeiðsførleikan, so kunnu tilboð um endurútbúgving, vard størv ella tilboð um arbeiði á vardum verkstaði føra við sær, at

apopleksirakt fáa móguleikan at gerast lutvíst ella fult virkin á ”arbeiðsmarknaðinum” aftur.

Innan almannaverkið finnast tilboð um endurútbúgving, vard stórv og arbeiði á vardum verkstaði, men sambært hesari kanningin er langt ímillum, at apopleksirakt verða boðin hesi tilboð. Til dømis hava fleiri enn 90 % ikki fingið nakað tilboð um endurútbúgving. Somuleiðis hava fleiri enn 75 % av teimum, sum hava luttikið í kanningin, ikki fingið tilboð um arbeiði á vardum verkstaði.

Spurningurin um at koma út á arbeiðsmarknaðin aftur er ikki bara fíggjarligur, men eisini í stóran mun ein spurningur um, at apopleksirakt aftur kunnu kenna seg sum ein virknan part av samfelagnum. Undir vanligum umstøðum er ein stórvur partur av okkara sosiala lívi knýttur at okkara arbeiðspláss og okkara starvsfeløgum. Tá ein verður avskorin frá arbeiðsmarknaðinum, er tað sostatt ikki bert talan um ein fíggjarligan miss, men eisini í stóran mun um ein sosialan miss. Somu viðurskifti gera seg galdandi, tá ein verður avskorin frá at taka lut í frítíðarítrivum.

Kanningin vísir sostatt, at tað er tørvur á skipanum, har apopleksirakt fáa tilboð um og hjálp til at koma ígongd aftur eftir slagtilburðin, hetta bæði galdandi fyri aktivering á arbeiðsmarknaðinum og hjálp til at finna nýggj frítíðarítriv. Tílikar skipanir finnast partvíst í Føroyum, men verða í alt ov lítlan mun brúktar.

Tørvur á mannagongdum og seingjaplássum

Ein onnur niðurstøða av kanningin er, at tað er tørvur á broyttum mannagongdum innanfyri heilsuverkið. Kanningar í grannalondum okkara vísa, at tað er av stórum týdningi fyri apopleksirakt, at tey skjótast tilber verða innløgð á apopleksideildir. Ein av orsökunum til hetta er, at í mun til vanligar medisinskar deildir, so eru apopleksideildir serkønar í at veita tað serviðgerð, sum apopleksirakt veruliga tørva. Júst hetta hevur stóra ávirkan á, hvussu væl tey apopleksiraktu koma fyri seg aftur eftir slagtilburðin. Av somu orsök verður í grannalondum okkara lagdur stórvur dentur, at øll apopleksirakt verða innløgð á apopleksideildir.

Hendan kanningin vísir, at ein partur av teimum, sum hava luttikið í kanningini, ongantíð eru innløgð á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum¹³. Í teimum førum, har apopleksirakt vórðu innløgð á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum, vísir kanningin, at tað í fleiri førum gingu fleiri dagar, áðrenn tey apopleksiraktu vórðu flutt á hesa deild. Ein av orsøkunum til hetta er, at ov fá pláss eru á Apopleksideildini á Landssjúkrahúsinum, og tá ongin intensivur uppvjenjingar- og eftirviðgerðarstovnur er og tískil ongi tilboð uttanfyri Landssjúkrahúsið, verða nógvir sjúklingar ikki útskrivaðir av Apopleksideildini, tá teir áttu. Ein onnur orsök er helst, at tað ikki finst nøkur greið mannagongd, sum tryggjar, at øll apopleksirakt skjótast tilber verða innløgð á Apopleksideildina.

Ein niðurstøða av kanningini er sostatt eisini, at tað er tørvur á mannagongdum, sum tryggja, at øll apopleksirakt í Føroyum verða innløgð á Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum skjótast tilber. Hartil er tað eisini tørvur á fleiri seingjaplássum á Apopleksideildini, soleiðis at apopleksirakt ikki verða forðaði atgongd til Apopleksideildina av hesi orsök. Trupulleikarnir hanga eisini saman við vantandi tilboðum uttanfyri Apopleksideildina. Sum er, eru ongi / fá tilboð til apopleksirakt uttanfyri Apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum – og av somu orsök er ikki møguleiki fyri at gera eitt náttúrligt skifti frá sjúkrahúsinum til t.d. ein intensivan uppvjenjingarstovn.

---

¹³ Kanningin vísir eisini, at í nøkrum førum, vórðu apopleksirakt ikki innløgð á sjúkrahús yvirhøvur.

Keldulisti

- Fíggjarmálastýrið. 1999. *Fíggjarløgtingslóg.*
- Fríðheim, Helana. 2001. *At verða rakt/ur í síni samtíð.* Fyrilestur hildin á altjóða apopleksidegnum, 10. maí 2001.
- Heilafelagið. 2003. *Eitt sindur um apopleksi.* Faldari frá Heilafelagnum
- HjerneSagen *Noget om hjernen og Apopleksi.* Faldari frá HjerneSagen.
- HjerneSagen *Orientering om apopleksi.* Faldari frá HjerneSagen.
- Ingerslev, Jette. 2002a. *Apopleksi – blodprop eller blødning i hjernen.* Dit Lægemagasin Nr. 8. December 2002.
- Ingerslev, Jette. 2002b. *Hvad øger risikoen for apopleksi.* Dit Lægemagasin Nr. 8. December 2002
- Skyhøj Olsen, Tom. 1998. *Apopleksi og livskvalitet.* Nordisk Kongres om Afasi, Vejle, 1998.
- Skyhøj Olsen, Tom. 1999a. *Apopleksi kan både forebygges og behandles, í Ældre og stofskiftesygdomme, apopleksi, afasi og knogleskørhed.* København. Ældreforum.
- Skyhøj Olsen, Tom. 1999b. *Hvad sker der i hjernen, når man rammes af apopleksi? í Ældre og stofskiftesygdomme, apopleksi, afasi og knogleskørhed.* København. Ældreforum.
- Øhlenschläger, Brita. 1998. *Hvad er apopleksi?* Videnscenter for Hjerneskade

Fylgiskjal 1. Spurnarblað

Kanning av viðurskiftum hjá apopleksiraktum í Føroyum

Heilafelagið er felagið fyri apopleksi- og afasirakt í Føroyum. Apopleksi merkir heilabløðing ella blóðtøpp í heilanum. Apopleksi kann raka øll. Sjúkan rakar ymiskt, men oftani hevur hon víðfevndar avleiðingar fyri tey raktu og avvarðandi teirra. Fyri tann rakta, kunnu hesar avleiðingar fevna um lamni ella niðursetta megi í aðrari síðuni, talutrupulleikar, trupulleikar við at lesa, skriva og rokna, trupulleikar við sjónini os.fr. Avvarandi verða eisini rakt, við tað at dagligdagurin broyrtist orsakað av sjúkuni, og setir hetta stór krøv til avvarandi.

Tá ein verður raktur av apopleksi, so er góð og brád viðgerð av stórum týðningi fyri, hvussu álvarsligir avleiðingarnar av sjúkuni gerast. Heilafelagið fær við jøvnum millumbilum innlit í viðurskifti, sum vísa, at verður tú rakt/raktur av apopleksi, so er rættliga ymiskt, hvørt tann rakti fær neyðugu heildarviðgerðina. Eisini eru nógv dømi um, at umstøðurnar hjá apopleksiraktum og avvarðandi teirra ikki eru nóg góðar í Føroyum.

Fyri at fáa eina greiða ábending um, hvussu viðurskiftini hjá apopleksi- og afasiraktum í Føroyum eru, hevur Heilafelagið heitt á Granskingardepilin fyri Økismenning um at skipa fyri einari spurnarblaðskanning. Hendan kanningin verður brúkt sum ein liður í dagliga arbeiðinum hjá Heilafelagnum – tað er at bota um korini hjá apopleksi- og afasiraktum í Føroyum – og kann kanningin tí eisini vera við til at ávirka hvussu viðurskiftini og korini hjá apopleksiraktum verða skipað í framtíðini.

Kanningin er anonym á tann hátt, at tað einstaka spurnarblaðið verður ikki sjónligt í sjálvari frágreiðingini. Hartil er í slíkum kanningum galdandi, at heildin er áhugaverd fram um tað einstaka spurnarblaðið. Eftir at spurnarblaðini eru savnað inn, og svarini lisin inn í telduforrit á Granskingardeplinum fyri Økismenning, verða spurnarblaðini burturbeind – hetta eisini fyri at tryggja anonymitet. Granskarar á Granskingardeplinum fyri Økismenning hava annars tagnarskyldu í samb. við spurnarblaðskanningina.

Spurnarblaðið er ein týðningarmikil liður í kanningararbeiðinum. Tað er sjálvboðið at taka lut í kanningini, men heitt verður á tykkum um at vera so beinasom og svara spurnarblaðnum. Um tit velja at svara spurnarblaðnum, so skulu tit leggja tað í viðlagda brævbjálva. Spurnarblaðið verður borið út og heintað inn av heimarøktini, higani upplýsingarnar um, hvørji eru apopleksirakt eisini eru fingin til vega.

Spurnarblaðskanningin er fráboðað Dátueftirlitinum, sum hevur givið loyvi til at gera kanningina.

Spurnarblaðið skal svarast og latast heimarøktini í seinasta lagi 11. apríl 2003.

Um tit hava spurningar um kanningina kunnu tit ringja til Dennis Holm á Granskingardeplinum fyri Økismenning, sum hevur ábyrgdina av kanningini, á tlf. 37 44 77. Kanningin verður fíggað av Heilafelagnum og verður væntandi liðug í mai mánaða 2003, tá frágreiðing verður almenn.

Vinarliga

Heilafelagið

Íslandsvegur 10 * 100 Tórshavn * Tlf. 32 15 20 * Telefóntíð hvørt týskvøld kl. 18.00-20.00

Heilafelagið er felagið fyri apopleksi- og afasirakt í Føroyum.

Endamálið hjá felagnum er at bota um korini hjá apopleksi- og afasiraktum.

Spurnarblaðskanning í smb. við kanning hjá Heilafelagnum

Spurningar um teg og tína sosialu støðu

1. Aldur: _____ ár		2. Kyn: ☐ ₁ Kvinna ☐ ₂ Maður	
3. Hjúnalagsstøða: ☐ ₁ Gift/-ur		☐ ₂ Ógift/-ur ☐ ₃ Einkja/einkjumaður	
4. Í hvørjum øki býrt tú?			
☐ ₁ Norðoyggjum	☐ ₄ Streymoy annars	☐ ₇ Sandoy	
☐ ₂ Norður-Eysturoy	☐ ₅ Suður-Streymoy	☐ ₈ Suðuroy	
☐ ₃ Suður-Eysturoy	☐ ₆ Vágumum		
5. Hvussu nógv fólk búgva í kommununi, har tú býr?			
☐ ₁ Undir 200 fólk	☐ ₃ 500-999 fólk	☐ ₅ 2.000-4.999 fólk	
☐ ₂ 200-499 fólk	☐ ₄ 1.000-1.999 fólk	☐ ₆ Fleiri enn 5.000 fólk	
6. Hvussu eru íbúðarviðurskiftini hjá tær – eru tit fleiri í húsi?			
☐ ₁ Ja, búgvi saman við hjúnafelaga / maka		☐ ₃ Nei, búgvi einsamøll/-mallur	
☐ ₂ Ja, búgvi saman við øðrum		☐ ₄ Annað _____	
6a. Hvussu eru íbúðarviðurskiftini hjá tær – hvussu býrt tú?			
☐ ₁ Í egnum húsum/íbúð	☐ ₆ Búgvi inni hjá avvarðandi; hvørjum		
☐ ₂ Til leigu í húsum/íbúð	☐ _a Børnum	☐ _b Foreldrum	
☐ ₃ Í vardari íbúð	☐ _a Systkjum	☐ _d Øðrum	
☐ ₄ Í sambýli	☐ ₇ Annað: _____		
☐ ₅ Á røktarheimi			
7. Hvørji avvarðandi eru í tínum nærumhvøvi? (fleiri krossar kunnu setast):			
☐ ₁ Hjúnarfelagi / maki	☐ ₂ Børn	☐ ₃ Systkin	☐ ₄ Foreldur ☐ ₅ Vinfólk ☐ ₆ Onnur
8. Hvussu ofta hevur tú samskifti við avvarandi?			
☐ ₁ Dagliga	☐ ₂ Javnan	☐ ₃ Av og á	☐ ₄ Sjáldan ☐ ₅ Ongantíð
9. Hevur tú annað samskifti, t.d. ígjøgnum (fleiri krossar kunnu setast):			
☐ ₁ Arbeiði	☐ ₂ Dagtilhald	☐ ₃ Vitjunartænastu	☐ ₄ Eldrafelag
☐ ₅ Annað felag _____			
10. Ert tú (eru tit) kunnað/-ur um, hvørjar móguleikar eru at søkja um stuðul og hjálp frá t.d. Almennastovni? ☐ ₁ Ja ☐ ₂ Ja, partvíst ☐ ₃ Nei			
10a. Um ja, hvør kunnaði tykkum um hetta?			
☐ ₁ Sosialráðgevi ☐ ₂ Familja/Vinfólk ☐ ₃ Onnur, hvør _____			

11. Hvønn stuðul fær tú / familjan? (fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ Røktarviðbót	☐ ₆ Persónliga viðbót
☐ ₂ Hjálparviðbót	☐ ₇ Stuðul til viðgerð (t.d. fysioterapi, ergoterapi, talupedagog)
☐ ₃ Avlamsveiting	☐ ₈ Stuðul til broytingar av húsum/íbúð
☐ ₄ Stuðulsfólk	☐ ₉ Stuðul til at seta búgv
☐ ₅ Stuðul til tól	☐ ₁₀ Annað _____

Spurningar í smb. við tygara heilaskaða**12. Stóðst heilaskaðin orsakað av:**

☐ ₁ Blóðtøppi í heilanum	☐ ₃ Vanlukku
☐ ₂ Heilabløðing	☐ ₄ Øðrum, hvørjum: _____

13. Nær hendi skaðin? (dagfesting) _____**14. Nær merkti tú sjúkueyðkenni fyrstu ferð? _____ dagar áðrenn skaðan (sama dag = 0)****15. Vart tú innløgð/-lagdur á sjúkrahús? ₁ Ja ₂ Nei****15a. Um ja, nær? _____ dagar eftir skaðan (sama dag = 0)****15á. Um nei, hví ikki _____****16. Hvar vart tú fyrst innløgð/-lagdur (um tú vart innløgð/-lagdur)?**

☐ ₁ Á Landssjúkrahúsið	☐ ₃ Á Suðuroyar Sjúkrahús
☐ _a Á apopleksideildina	☐ ₄ Á Ríkissjúkrahúsið
☐ _a Á aðra deild	☐ ₅ Annað: _____
☐ ₂ Á Klaksvíkar Sjúkrahús	_____

16a. Vart tú eftir hetta flutt/-ur?

☐ ₁ Á apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum	☐ ₃ Annað, hvat _____
☐ ₂ Á Ríkissjúkrahúsið	

17. Um tú varð innløgð/-lagdur á apopleksideildina á Landssjúkrahúsinum ella á Ríkissjúkrahúsið, hvussu skjótt var hetta eftir skaðan? _____ dagar**18. Hvussu var støðan, teir fyrstu tímarnir eftir skaðan? (fleiri krossar kunnu setast)**

☐ ₁ Eg var klár/-ur	☐ ₉ Lamin í høggru síðu	☐ _a Í arminum	☐ _a Í beininum
☐ ₂ Eg hevði trupulleikar við at tosa	☐ ₁₀ Lamin í vinstru síðu	☐ _a Í arminum	☐ _a Í beininum
☐ ₃ Eg hevði trupulleikar við sjónini	☐ ₁₁ Ikki lamin		
☐ ₄ Eg hevði trupulleikar við at føla	☐ ₁₂ Eg mátti hava hjálp at ganga		
☐ ₅ Neglekt - eg kendist illa/ikki við aðru síðuna av kroppinum / rúminum	☐ ₁₃ Eg mátti hava hjálp at vaska mær		
☐ ₆ Var ring/-ur í hvuðpínu	☐ ₁₄ Eg mátti hava hjálp at lata meg úr og í klæði		
☐ ₇ Muðurin var skeivur	☐ ₁₅ Annað, skriva hvat: _____		
☐ ₈ Eg hevði einki vit	_____		

19. Hvussu long var innleggingartíðin á sjúkrahúsinum? _____ vikur / mánaðir

20. Varð tú innlögð/-lagdur á serviðgerðarstovn til uppvenjingar / eftirviðgerð eftir innleggingina á sjúkrahúsinum?

- ₁ Ja   ₂ Nei, men tað varð boðið mær   ₃ Nei, og tað varð ikki boðið mær

20a. Um ja, hvør skipaði so hesa viðgerð?

- ₁ Landssjúkrahúsið   ₄ Onnur, hvør: _____
₂ Suðuroyar / Klaksvíkar Sjúkrahús   ₅ Eg og avvarðandi
₃ Ríkissjúkrahúsið   ₆ Ongin uppvenjing ella eftirviðgerð varð skipað

21. Hvussu heldur tú/tit at viðgerðin eftir at tú varð útskrivað/-ur hevur verið skipað?

- ₁ Sum heild hevur viðgerðin verið væl skipað   Viðmerking: _____
₂ Viðgerðin hevur verið nøkulunda skipað   _____
₃ Viðgerðin hevur verið illa skipað   _____

22. Hvussu hevur sambandið, samstarvið og samskiðið við niðan fyri nevndu stovnar/fólk verið eftir at tú er útskrivað/-ur?

	Heilt gott	Gott	Hampuligt	Vánaligt	Heilt vánaligt	Onki samband havt	Veit ikki
Sjúkrahús (í Fø.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ríkissjúkrahúsið	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fysioterapeutar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ergoterapeutar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Talupedagog	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Almannastovuna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hjálptólamiðstöðina	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ítrívsvegleiðara	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Spurningar í smb. við førleika tygara í dag (eftir heilaskaðan)

23. Hvussu er støðan nú, eftir skaðan? (fleiri krossar kunnu setast)

- ₁ Eg eri klár/-ur   ₄ Niðursetta meg í aðrari síðuni
₂ Lamin í høgri síðu   ₅ Ikki lamin
₃ Lamin í vinstru síðu   ₆ Annað, skriva hvat: _____

24. Hvussu klárar tú teg viðvíkjandi tí,

- 1) at fáa tær at eta og drekka   ₁ Eri sjálvhjálpin   ₂ Klári meg við hjálp   ₃ Klári meg ikki
2) at vaska tær   ₁ Eri sjálvhjálpin   ₂ Klári meg við hjálp   ₃ Klári meg ikki
3) at lata teg úr og í klæðir   ₁ Eri sjálvhjálpin   ₂ Klári meg við hjálp   ₃ Klári meg ikki
4) at keypa inn til dagligdagin   ₁ Eri sjálvhjálpin   ₂ Klári meg við hjálp   ₃ Klári meg ikki

25. Hvussu mobil/-ur ert tú? (fleiri krossar kunnu setast)

- ₁ Gongufør/-ur innandura   ₅ Mobil/-ur í koyristóli   _a Eri sjálvhjálpin   _a Má hava hjálp
₂ Gongufør/-ur uttandura   ₆ Eri seingjaliggjandi
₃ Før/-ur fyrri at koyra bil   ₇ Annað, skriva hvat: _____
₄ Mobil/-ur við hjálpartóli (við _____
høkjum o.t.) _____

26. Hevur tú trupulleikar við ílating og persónligari røkt, so sum? (Fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ at venda klæðunum rætt	☐ ₅ at smyrja breyð
☐ ₂ at fáa arm í røttu ermu	☐ ₆ at kenna dagligdags amboð aftur (t.d. gaffil, knív) og vita hvat tey skulu brúkast til og á hvønn hátt
☐ ₃ at vita hvat plagg hoyrir til hvønn kropslut	☐ ₇ at planleggja eina handling (t.d. gera drekkamunn, keypa inn)
☐ ₄ at busta tenn (venda bustini rættan veg, fáa passaligt av tannkreml)	☐ ₈ annað, skriva hvat: _____

27. Hevur tú trupulleikar við at samskifta (tosa, skriva, lesa)? (Fleiri krossar kunnu setast)

- ₁ trupulleika við at tosa við onnur (at finna orð, at gera setningar, at skilja tað sum onnur siga, at onnur hava trupulleika við at skilja teg os.fr.)
- ₂ trupulleika við at tosa í telefon
- ₃ trupulleika við at skriva, lesa og rokna (kenna bókstavir og tøl og brúka hesi)
- ₄ havi trupulleikar við sjónini
- ₅ neglekt - eg kennist illa/ikki við aðru síðuna av kroppinum / rúminum
- ₆ viðmerking: _____

28. Hevur tú trupulleikar við minninum? (Fleiri krossar kunnu setast)

- ₁ trupulleika við at minnast egið navn, føðingardag, bústað, tíð og stað
- ₂ trupulleika við at minnast ætlaðar fundir og gjørdar avtalur
- ₃ trupulleika við at minnast til at gera ávís ting
- ₄ viðmerking: _____

Spurningar í smb. við viðgerð og tilboð

29. Fært tú heimarøkt?

☐ ₁ Ja, heimahjálpi	☐ ₃ Ja, heimahjálpi og heimasjúkrasystir
☐ ₂ Ja, heimasjúkrasystir	☐ ₄ Nei, eg fái ikki heimarøkt

30. Fært tú hjálpi, uppvønjing ella vegleiðing frá: (fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ Fysioterapeuti	☐ ₃ Talupedagogi	☐ ₅ Øðrum, hvørjum _____
☐ ₂ Ergoterapeuti	☐ ₄ Sálarføðingi	_____

30a. Rindar tú sjálf/-ur fyrri hesar tænar?

☐ ₁ Ja	☐ ₃ Ja, við stuðli frá Almannastovuni	☐ ₅ Annað _____
☐ ₂ Ja, partvísi	☐ ₄ Nei, eg rindi onki fyrri tænar	

31. Hvørjar aðrar tænarveitingar færst tú: (fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ Mattæna	☐ ₃ Koyritæna / flutningstæna
☐ ₂ Fótrøkt	☐ ₄ Annað _____

31a. Rindar tú sjálf/-ur fyrri hesar tænar?

☐ ₁ Ja	☐ ₃ Ja, við stuðli frá Almannastovuni	☐ ₅ Annað _____
☐ ₂ Ja, partvísi	☐ ₄ Nei, eg rindi onki fyrri tænar	

32. Hvörja aðra hjálp fært tú: (fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ Fíggjarliga hjálp	☐ ₅ Arbeiði á vardum verkstað/ALV-verkstaðinum í Havn
☐ ₂ Hjálp frá Hjálptólamiðstöðini	☐ ₆ Havi verið til arbeiðsroynd/-venjing á ALV-verkstaðnum
☐ ₃ Hjálp frá Sernámsdepilin	☐ ₇ Annað _____
☐ ₄ Gangi á ALV skúlanum við Áir	_____

33. Hvørjar tænastrætur / hjálp heldur tú, at tú hevur tørv á: (fleiri krossar kunnu setast)

☐ ₁ Fysioterapeuti	☐ ₆ Mattænastrætur	☐ ₁₁ Hjálp frá Sernámsdepilin
☐ ₂ Ergoterapeuti	☐ ₇ Fótrøkt	☐ ₁₂ At arbeiði á vardum verkstað / gingið á ALV skúlanum við Áir
☐ ₃ Talupedagogi	☐ ₈ Koyritænastrætur / flutningstænastrætur	☐ ₁₃ Øðrum, hvørjum: _____
☐ ₄ Sálfrøðingi	☐ ₉ Fíggjarligari hjálp	_____
☐ ₅ Pláss á dagstovni	☐ ₁₀ Hjálp frá Hjálptólamiðstöðini	

Spurningar í smb. við arbeiði og frítíð**34. Hvussu var tín støða á arbeiðsmarknaðinum, tá skaðin hendi?**

☐ ₁ Arbeiði fulla tíð	☐ ₃ Arbeiðsleys/-ur	☐ ₅ Avlamispensjónist/-ur
☐ ₂ Arbeiði part-tíð	☐ ₄ Fólkapensjónist/-ur	☐ ₆ Annað _____

34a. Gjærdist tú óarbeiðsfør/-ur orsakað av heilaskaðanum? ₁ Ja ₂ Ja, partvíst ₃ Nei

Viðmerkingar: _____

34a. Varðveitti tú starv títt? ₁ Ja ₂ Ja, partvíst ₃ Nei

Viðmerkingar: _____

34b. Varð nóg mikið gjørt, fyri at tú kundi varðveita starvið (heilt ella partvíst)?

-
- ₁
- Ja
-
- ₂
- Nei
-
- ₃
- Veit ikki

Viðmerkingar: _____

35. Í hvønn mun hevur skaðin ávirkað tína fíggjarligu støðu?

-
- ₁
- Í stóran mun
-
- ₂
- Í ávisan mun
-
- ₃
- Í minni mun
-
- ₄
- Als ikki
-
- ₅
- Veit ikki

Viðmerking: _____

36. Varðveitti tú frítíðarítriv tíni?

☐ ₁ Ja	☐ ₃ Nei, eg misti førleikan
☐ ₂ Ja, partvíst	☐ ₄ Nei (onnur orsök)

Viðmerkingar: _____

36a. Varð nóg mikið gjört fyri at tú kundi varðveita frítíðarítrivið (heilt ella partvíst)?
₁ Ja   ₂ Nei   ₃ Veit ikki
 Viðmerkingar: _____
 _____

36á. Hevur tú fingið nýggj frítíðarítriv eftir skaðan?
₁ Ja   ₂ Nei   ₃ Veit ikki
 Viðmerkingar: _____
 _____

37. Hevur tú fingið hjálp til at finna nýggja frítíðarítriv?
₁ Ja   Um *ja*, frá hvørjum _____
₂ Nei   ₃ Veit ikki
 Viðmerkingar: _____
 _____

38. Hevur tú fingið tilboð um endurútbúgving?
₁ Ja   ₂ Ja, men eg hevði ikki áhuga í hesum   ₃ Nei   ₄ Annað
 Viðmerkingar: _____
 _____

39. Hevur tú fingið tilboð um at arbeiða á einum vardum verkstaði?
₁ Ja   ₂ Nei, ongin vardur verkstaður er í økinum, har eg búgvi   ₃ Nei   ₄ Annað
 Viðmerkingar: _____
 _____

40. Um tað hevði staðið tær í boði at bílagt hjálparfólk ókeypis í smb. við ymisk tiltøk (t.d. at vitja vinfólk, at fara í kirkju/á mæti, á bingo), hevði tú so gjørt nýtslu av hesum?
₁ Ja   ₂ Nei   ₃ Veit ikki
 Viðmerkingar: _____
 _____

Viðmerkingar at enda

Hevur tú nakrar viðmerkingar at enda, so kanst tú skriva teir her:

_____

_____

_____

_____

_____

Stóra tøkk fyri, at tit ómakaðu tykkum at svara spurnarblaðnum.